

Závěrečná zpráva
Zkušenosti z realizace projektu
Environmentální prvek

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Obsah:

Obsah:	2
1. Úvod - začátek dlouhé cesty	4
2. Portál, práce učitelů, aktivní metody výuky – základní pilíře našeho projektu	6
2.1. Portál	6
2.2. Práce učitelů v projektu.....	9
2.3. Aktivizační metody výuky	14
2.3.1. <i>Srovnání standardní výuky a výuky pomocí programu Místo pro život .....</i>	<i>15</i>
2.3.2. <i>Výčet metod ověřovaných v projektu Environmentální prvek .....</i>	<i>17</i>
3. Vyhodnocení zkušeností z realizace projektu	21
3.1. Ukazatel č. 1.....	21
3.1.1. <i>INOVATIVNÍ CHARAKTER PORTÁLU, SROVNÁNÍ S KLASICKÝMI DIDAKTICKÝMI MATERIÁLY.....</i>	<i>21</i>
3.1.2. <i>MOŽNOSTI VYUŽITÍ PORTÁLU PRO UČITELE.....</i>	<i>22</i>
3.1.3. <i>MOŽNOSTI, KTERÉ SKÝTÁ PORTÁL ŽÁKŮM, JEJICH ZAPOJENÍ DO VLASTNÍHO PROCESU VZDĚLÁVÁNÍ .....</i>	<i>22</i>
3.2. Ukazatel č. 2.....	23
3.2.1. <i>DIDAKTICKÁ TECHNIKA.....</i>	<i>23</i>
3.2.2. <i>METODY ROZVOJE ČTENÁŘSKÝCH DOVEDNOSTÍ.....</i>	<i>25</i>
3.2.3. <i>REALIZACE V KRAJINĚ.....</i>	<i>25</i>
3.2.4. <i>TVORBA DIDAKTICKÝCH POMŮCEK ČLENY METODICKÉHO TÝMU ....</i>	<i>26</i>
3.2.5. <i>VZDĚLÁVACÍ SEMINÁŘE .....</i>	<i>26</i>
3.2.6. <i>ZAPOJENÍ DĚTSKÉHO PSYCHOLOGA DO PROJEKTU.....</i>	<i>27</i>
3.3. Ukazatel č. 3.....	27
3.4. Ukazatel č. 4.....	28
3.5. Ukazatel č. 5.....	32
3.5.1. <i>Zkušenosti s využitím fotoaparátů ve výuce .....</i>	<i>32</i>
3.5.2. <i>Zkušenosti s využitím přístrojů GPS ve výuce.....</i>	<i>34</i>
3.5.3. <i>Zkušenosti s využitím PC .....</i>	<i>35</i>
3.6. Ukazatel č. 6.....	35
3.7. Ukazatel č. 7.....	37
3.8. Ukazatel č. 8.....	37
4. Jak dál? Možnosti dalšího rozvoje portálu a didaktického programu	40

4.1.	Didaktický portál.....	40
4.1.1.	<i>Pozitiva, která navrhujeme při dalším rozvíjení portálu zachovat .....</i>	40
4.1.2.	<i>Slabé stránky a návrh na jejich eliminaci .....</i>	41
4.1.3.	<i>Možnosti dalšího rozvíjení portálu v budoucnu .....</i>	41
4.2.	Didaktická podpora učitelům	42
4.2.1.	<i>Pozitivní zkušenosti, které využijeme při podpoře didaktické práce učitelů</i> <i>v dalších fázích rozvoje programu .....</i>	42
4.2.2.	<i>Slabé stránky a návrh na jejich eliminaci .....</i>	42
4.2.3.	<i>Nastínění koncepce podpory učitelů pro následující období .....</i>	43
4.3.	Zapojení žáků do programu	43
4.3.1.	<i>Pozitivní zkušenosti .....</i>	43
4.3.2.	<i>Slabé stránky .....</i>	44
4.3.3.	<i>Možnosti rozvíjení aktivního zapojení žáků do projektu .....</i>	44
4.4.	Partnerství	44
4.4.1.	<i>Pozitivní zkušenosti .....</i>	44
4.4.2.	<i>Slabé stránky a jejich eliminace .....</i>	44
4.4.3.	<i>Možnosti podpory partnerství .....</i>	45
5.	Přílohy	46
6.	Autoři závěrečné zprávy	46

1. Úvod - začátek dlouhé cesty

Člověk se chová k prostředí, ve kterém žije, podle toho, jaký má k němu vztah. U dětí se vztah formuje přes zážitky a místa. Takovými místy mohou být stromy, cesty, potoky, křížky u cest, stavby v okolí škol. Mohou to být historické události i živá aktuální témata. Jsou ale dostatečně zajímavými, aby probudily zájem školáků, zvyklých z televize a videí na atraktivnější obrazy a filmové záznamy? Naše odpověď je ano, ale za určitých předpokladů.

Dokument, který předkládáme, je ohlédnutím za dvěma léty práce učitelů tří venkovských základních škol a týmu lidí, kteří stáli vně a vydatně pomáhali. Je souhrnem zkušeností a nástinem dalších možných cest.

Již v době přípravy žádosti o finanční podporu projektu Environmentální prvek jsme si uvědomovali, že se v případě realizace projektu chceme vydat na cestu, která neskončí dnem odevzdání poslední monitorovací zprávy. Věděli jsme, že projekt je prvním krokem směrem k programu pro venkovské školy Místo pro život. Zkušenosti získané z realizace projektu Environmentální prvek se stanou odrazovým můstkem pro vytvoření koncepčního záměru didaktického programu Místo pro život.

Před zahájením realizace jsme zformulovali osm ukazatelů, které budeme sledovat a na něž budeme v průběhu projektu hledat odpovědi. O získané zkušenosti se chceme opřít při tvorbě navazujících aktivit a projektů.

Ukazatel č. 1 se týká didaktického materiálu, který v rámci realizace projektu vznikl – možností využití portálu Místo pro život ve výuce a zkušeností z jeho ověřování.

Ukazatel č. 2 a č. 3 se vztahuje k učitelům – popisuje účinné formy pomoci učitelům na jejich cestě k dalšímu sebevzdělávání a možnosti výměny zkušeností v rámci partnerství škol.

Ukazatele č. 4–8 jsou směřovány na žáky – týkají se ověření inovativních metod a forem výuky zaměřené na lokální témata, objekty a události a jejich efektu na posílení vztahu žáků k životnímu prostředí v místě okolí škol.

Návrhová část závěrečné zprávy je nastíněnou cestou, kudy se vydat v dalším rozvíjení programu: jaké oblasti pozměnit, od čeho ustoupit, čeho pozitivního se držet, co dále rozvíjet.

Zmíněný projekt Environmentální prvek jsme realizovali od prosince 2008 do ledna 2011. Jeho realizátorem a příjemcem finanční podpory byla ZŠ a MŠ Nečín. Mezi partnerské školy patřila ZŠ a MŠ Kamýk n. Vltavou a ZŠ Nový Knín. Realizace projektu byla hrazena z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR v rámci Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost, a to ve výši Kč 6.576.990,-. K úspěšnému provedení projektových aktivit přispěly žáci a žákyně všech ročníků uvedených základních škol a jejich 35 pedagogů.

Jeho cílem je zavádění nových vyučovacích metod s důrazem na mezipředmětové vazby do výuky na třech základních školách zvyšujících aktivní podíl žáků na vlastním vzdělávání a vytvoření internetového výukového materiálu, který aplikaci těchto metod usnadní.

2. Portál, práce učitelů, aktivní metody výuky – základní pilíře našeho projektu

Cílů projektu jsme chtěli dosáhnout prostřednictvím dvou základních aktivit: zvýšením připravenosti učitelů aplikovat ve výuce nové aktivizační metody práce a vytvořením podpůrného didaktického materiálu – portálu Místo pro život.

2.1. Portál

Žijeme na počátku jednadvacátého století, kdy ke zprostředkování informací dochází stále častěji elektronicky, spíše nežli cestou knižní a osobní. Didaktický materiál zpracovaný formou portálu je tak jednou z možných cest, jak zkvalitnit výuku na základních školách.

Při koncipování struktury a obsahového zaměření portálu jsme vycházeli z rady pana Václava Cílka, geologa, spisovatele a filozofa, kterou nám dal při přípravě projektu: *Pokud chcete obnovit vnímání krajiny jako důležité hodnoty pro život, začněte u dětí. Učte je vnímat to, co mají kolem sebe - strom, potok, studánku, cestu do školy... Ekologické systémy naučené z knížek v lavicích mají svůj význam, ale vztah ke krajině neprohloubí.*

Základním stavebním kamenem portálu se stal **prvek-téma** (environmentální prvek). Konkrétní věc, objekt, událost, místo. V současné době jsou na portálu umístěny ty prvky, které jsou blízké životu a místu tří škol, na kterých jsme program ověřovali. Jsou to jednak prvky spojené s významným místním objektem nebo událostí (Hrad, Pravěké naleziště, Kámen, Řeka), jednak prvky, které se nacházejí v blízkosti většiny českých škol (Strom, Cesta, Potok).

Pro každý prvek jsou na portálu vytvořena encyklopedická hesla a uvedeny místní informace škol zapojených do projektu a ukázky didaktické práce učitelů, kteří prvek (téma) zařadili do výuky.

Portál Místo pro život má šest částí, tzv. sekcí:

- **Úvodní slovo**
- **O programu**
- **Dětský portál**
- **Metodický portál**
- **Diskusní fórum**
- **Dítě a škola**

DĚTSKÝ PORTÁL je tvořen Prvky (Tématy), přičemž každý Prvek obsahuje Dětskou encyklopedii, Odborné články, Lokální informace a část nazvanou Proud.

Dětská encyklopedie je tvořena hesly zpracovanými ve čtyřech úrovních obtížnosti. V úrovni 1 je básnička, text v úrovni 2 má takovou obsahovou a stylistickou podobu, aby mu porozuměli i začínající čtenáři, úroveň 3 je pro čtenáře pokročilé a úroveň 4, nazvaná Víte, že... je sestavená tak, aby uspokojila i vyspělejší a náročnější uživatele.

Při práci na Dětské encyklopedii bylo naším hlavním cílem zajistit její odbornou kvalitu. Tohoto velmi náročného cíle se nám podařilo dosáhnout, texty skutečně mají vysokou odbornou úroveň. U klasických učebnic je odborná garance samozřejmostí, materiály umístěné na internetu ji však mnohdy postrádají. Jsme rádi, že se nám podařilo vytvořit kvalitní internetový výukový materiál, o který se mohou učitelé bez obav opřít. Navíc umožňuje učitelům začlenit do výuky práci s internetem i v nižších ročnících.

Dětská encyklopedie Místo pro život má bohatý fotografický a obrazový doprovod. U tří historických prvků (Pravěké naleziště, Hrad a Středověké město) jsme zařadili něco, co není v našich podmínkách běžné – interaktivní úvodní ilustraci s animovanými partiiemi a možností otevírání nových oken (obrazů).

Odborné články popisují prvek v širších souvislostech nežli texty v Dětské encyklopedii, jsou obsáhlejší, obohacené o přesahy a osobní postoje autorů.

Lidé, kteří články pro náš portál sepsali, do nich vložili víc než jen odborné informace - svůj vztah a lásku k tomu, čemu se profesně nebo zájmově věnují. V některých případech šlo spíše o zdravé naštvání na poměry, do kterých se v současnosti objekty jejich zájmu dostaly, např. ohrožení obojživelníků v rybnících s nekontrolovanou intenzifikací chovu kaprů.

Lokální informace jsou souborem místních zajímavostí, výpisů z kronik a regionálních časopisů, rozhovorů s pamětníky, starých i současných fotografií. Základní nabídku článků a fotografií vytvořili spolupracovníci projektu, na části se podíleli učitelé a děti, několik příspěvků poskytli rodiče.

Programátor portálu vytvořil pro každý prvek a každou školu interaktivní mapu (mapu stromů, mapu studánek, lomů, kapliček, křížků ...), která není jen souborem geografických značek a ikon. Aktivací ikony se zobrazí vše, co je o konkrétní ikoně v „útrokách“ portálu uloženo (obrázek, článek, fotografie ...). Ikonky navrhl a nakreslil grafik portálu. Jsou malými výtvarnými dílky.

Proud je částí, do které umísťují učitelé příspěvky – ukázky své didaktické práce. Úroveň, rozsah ani způsob zpracování nejsou stanoveny, příspěvky nejsou hodnoceny a nepodléhají výběru. Učitel, který chce příspěvek na portál umístit, zadá do programu základní informace o tématu, dobu realizace a věk žáků. Díky jednoduchému způsobu vkládání fotografií může svůj příspěvek „přizdobit“, udělat jej čtivější a atraktivnější. Příspěvky slouží nejen k výměně zkušeností mezi pedagogy, ale jsou stejnou měrou určeny pro rodiče a děti, které na tématu pracovaly. Proud přibližuje a prezentuje školní práci veřejnosti.

METODICKÝ PORTÁL je internetovou metodickou příručkou. Nabízí přibližně 20 metod a výukových činností, které jsou vhodné pro práci s tématy blízkými životu a místu školy. Zařadili jsme sem metody, které se nám v průběhu dvou let ověřování osvědčily: didaktická vycházka, metody práce s informacemi, debata, osm metod, které rozvíjejí čtenářské dovednosti při práci s texty z programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení, využití fotografie ve výuce, využití přístrojů GPS a další. Dále jsme sem zařadili ukázky demonstrující rozličné způsoby zapojení dětí do proměn konkrétních míst v krajině a obcích. Jsou zde umístěny především ty metody a výukové činnosti, které mají obecný charakter.

Většina nabízených metod učí děti vnímat a vidět, klást si otázky, hledat odpovědi, sbírat a zpracovávat data, diskutovat, hledat řešení problémů, předvídat, zaujímat osobní stanoviska, spolupracovat.

Nabídku metod doplňují didaktické články **Co je dobré vědět před použitím metod**. Řečeno slovy J. A. Komenského: „Co je nutno dodržet, aby se najisto výsledek musil dostavit.“

Každá metoda má kromě **popisu i praktické ukázky** – jak metodu využili různí učitelé při výuce různých témat, s jakým úspěchem a zkušenostmi. U většiny praktických ukázek nahlédneme i širší souvislosti užití metody – její místo v tématu nebo to, jak ji učitel propojil s předchozími a následnými činnostmi. Bonusem naší metodické nabídky jsou **videozáznamy natočené přímo ve výuce zkušenými učiteli a lektory**. Metodami kritického myšlení provází paní Květa Krüger. Ze záznamu je patrné, jak je důležité mít strukturu hodiny promyšlenou, aby na sebe jednotlivé kroky navazovaly. V komentářích vysvětluje, k čemu jednotlivé kroky jsou a k jakému cíli nás mohou dovést. Nechybí ani upozornění, čeho je dobré si v nahrávce všimnout, co by pozorovateli nemělo uniknout. Jedná se například o reakce žáků, znění jednotlivých otázek, otevřenost zadávaných úkolů, které umožňují posunout myšlení žáků do vyšších hladin. Výukové činnosti vhodné pro dějepisné téma Středověk připravil a doprovodnými texty opatřil Ivan Bauer, ukázkami využití fotografie ve výuce provází Eva Zirhutová.

DISKUSNÍ FÓRUM je prostor pro komunikaci mezi učiteli a realizačním týmem.

DÍTĚ A ŠKOLA je částí portálu, která nám, pedagogům i lidem vně školy umožní nahlédnout pod pokličku změn, kterými české školství v současné době prochází. Sekce nabízí články o aktuálních didaktických problémech a diskutovaných otázkách souvisejících s výchovou a vzděláváním. Najdete tu přehled didaktických programů realizovaných na českých školách, pohledy na to, co měla přinést plánovaná školská reforma a co skutečně přinesla. Dozvíte se, co stojí za úspěchy dobrých školských systémů ve světě a budete si moci vybrat ze článků zaměřených na vývoj a výchovu dítěte ve škole i v rodině. Na našem portálu dáváme prostor různým názorovým proudům, chceme představit pestré spektrum pohledů lidí, kteří se školstvím dlouhodobě zabývají. Názory prezentované v části Jak to vidí ...? nemusí vždy vyjadřovat postoje tvůrců tohoto portálu k diskutovaným tématům.

Články uvozující jednotlivé kapitoly byly vytvořeny speciálně pro náš program. Jejich autoři se na naši žádost pokusili problémy českého školství a obtížnější didaktická témata popsat takovou formou, aby jim mohli porozumět i rodiče, kteří se v běžném životě s pedagogickou literaturou nesetkají.

2.2. Práce učitelů v projektu

Jedním z cílů projektu Environmentální prvek bylo zvýšit připravenost učitelů tří partnerských škol aplikovat ve výuce aktivní metody v rámci mezipředmětových vztahů.

Při hledání cesty a konkretizace způsobu, jak toho docílit, jsme vycházeli z následujících **předpokladů:**

- Ne všichni učitelé mají dostatek času a prioritní zájem o inovaci výuky.
- Všichni učitelé se v nedávné době podíleli na tvorbě ŠVP. Tuto práci, která byla deklarována jako inovativní, však většina z nich vnímala jako formální záležitost. Vzhledem k této zkušenosti bude obtížnější získat učitele pro aktivní zapojení do projektu.
- Medializování nedobrych příkladů čerpání financí z projektů EU má nepříznivý vliv na projekty obecně. Většinou učitelů jsou vnímány jako obtížná cesta, jak získat finance na materiální vybavení škol. Pro dobrý chod projektu bude potřeba změnit tento úhel pohledu a umožnit učitelům nahlédnout projekt jako možnost, jak docílit pozitivní změny.
- Projekt se velkou měrou opírá o novou didaktickou techniku. Tento fakt bude omezující pro starší učitele.

Při stanovení cesty jsme se rozhodli dodržet následující **principy**:

- „Vybalancovat“ míru povinnosti a dobrovolnosti v zapojení učitelů do projektu.
- Finančně odměnit nadstandardní práci učitelů.
- Zajistit učitelům pomoc realizačního týmu při používání didaktické techniky.
- Před zahájením projektu zjistit pomocí ankety mezi učiteli jejich zájem o didaktickou pomoc a o zjištěná fakta se opřít při tvorbě koncepce projektu.
- Vytvořit v projektu post koordinátora – učitele, který bude tvořit spojovací článek mezi učiteli a metodickým týmem.
- Sestavit metodický tým tvořený zkušenými lektory aktivních metod výuky a doplnit jej o asistenty a externí spolupracovníky.
- Z nabídky vzdělávacích seminářů vybrat a začlenit do projektu ty, které mají kromě efektu pro didaktickou práci i dobrou zpětnou vazbu účastníků.

Nabídka didaktické pomoci byla v souladu s výstupy ankety a týkala se těchto oblastí: materiální vybavení škol nezbytné pro realizaci vybraných témat; zajištění nákupu a tvorby didaktických pomůcek; praktické dílny, asistence při výuce, ukázkové hodiny, konzultace a supervize; vytvoření inovativní metodické příručky.

1. Materiální vybavení – didaktická technika

Školy byly z dotačních prostředků projektu vybaveny moderní didaktickou technikou: počítači, fotoaparáty, přístroji GPS, dalekohledy, mikroskopy a dalšími technickými pomůckami. Ve škole v Nečíně vznikla environmentální počítačová učebna. Poněvadž byl projekt prioritně zaměřen na přírodovědná témata, týkalo se materiální vybavení velkou měrou přírodovědných předmětů. Kromě běžné didaktické techniky projeví učitelé před zahájením projektu zájem i o pomůcky, které ještě dostatečné ověření v praxi na školách nemají.

2. Pomůcky pro výuku: publikace, texty, obrazový materiál, Dětská encyklopedie

Zajištění této podpory jsme v projektu věnovali velké úsilí. Za pomoci studentů a spolupracovníků projektu jsme vytvořili archiv poezie, beletristických a populárně naučných textů k jednotlivým prvkům (tématům) zařazeným do projektu.

Učitelé mohli požádat realizační tým o vyhledání a poskytnutí vhodných textů zařaditelných do výuky. Připravovali jsme pro učitele ilustrační materiály, fotografie, schémata, monitoringy výskytu hmyzu a rostlin na vybraných lokalitách v blízkosti škol, upravovali lokální texty pro

potřeby výuky. Materiál vyhotovený pro konkrétní realizace se stal trvalou částí portálu v sekci Metodický portál: Náměty, inspirace, pomůcky. Je možné jej dále využívat učiteli a žáky partnerských škol i širokou pedagogickou veřejností.

Členové POTu (podpůrného týmu odborníků) se na zajištění a tvorbě pomůcek podíleli sami nebo zprostředkovali spolupráci s externisty.

3. Praktické dílny, ukázkové hodiny, asistence při výuce, supervize

V rámci projektu jsme učitelům nabídli povinně volitelné a volitelné dílny, ukázkové hodiny, asistence při výuce a supervize. Metodickou podporu zajišťovali členové POTu a externí spolupracovníci. Obsahové zaměření dílen bylo konzultováno s pedagogy a výběr byl korigován jejich zájmem.

Mgr. Květa Krüger nabídla učitelům několik možností podpory, pomocí nichž by mohli dosáhnout změn ve svém výukovém stylu. Výuka by pak byla efektivnější a zároveň by cíleně pracovala s vnitřní motivací žáků.

Kolegové mohli požádat o pomoc při přípravě na hodinu, ve které budou pracovat s textem. Mohlo jít o text beletristický, jehož cílem bylo žáky emočně oslovit nebo otevřít debatu, ve které by mohli vyjádřit své názory, postoje a zkušenosti. Anebo učitelé potřebovali pracovat s texty naukovými, z nichž by žáci měli získávat nové informace a ty již dříve získané si osvěžit a nově zasadit do tématu.

Nad přípravou se pak učitel s K. Krüger sešli, probrali nejasná místa a náročné momenty v připravované hodině a zodpověděly se případné otázky. Učitelé se pak mohli rozhodnout, zda hodinu odučí sami nebo ji přenechají K. Krüger a sami budou pozorovateli ve vlastní třídě anebo hodinu odučí a pozorovatelem bude K. Krüger, která pak poskytne zpětnou vazbu na dění ve třídě a učitelovu práci.

K. Krüger vedla v rámci projektu i několik odborných seminářů.

Aktivní metody výuky pro vybraná témata Hrad, Středověké město a Bronzový poklad připravil Ivan Bauer. Učitelé se s prací lektora seznámili na povinném úvodním semináři. Kromě toho měli možnost absolvovat dvoudenní volitelnou dílnu Jak na pravěk a středověk, konzultovat témata osobně i prostřednictvím diskusního fóra a shlédnout ukázkové hodiny. Možnosti spolupráce využili všichni vyučující dějepisu a tři učitelé prvního stupně.

Metodami participace učitele provázela Eva Zirhutová. Lektorka ve spolupráci s učiteli a externími spolupracovníky připravila i nové formy zapojení žáků sedmi ročníků do konkrétních

realizací v krajině.

Učitelé mohli požádat o asistenci při výuce, do které zařadili práci s portálem Místo pro život, fotoaparáty, přístroje GPS nebo práci s keramickou hmotou, spolupracovníky projektu, Jana Plavce a Giselu Mickovou.

4. Didaktické semináře

Tento typ podpory byl učiteli v předběžném šetření žádán v malé míře. Snažili jsme se z celostátní nabídky seminářů vybrat ty, které mají velmi dobrou zpětnou vazbu účastníků a/nebo jsou zaměřeny na aktuální didaktická témata. Učitelé povinně absolvovali tři semináře: jednodenní úvodní seminář Metody kritického myšlení a aktivní výuky dějepisu, na kterém představili svou práci lektori pí Krüger a p. Bauer; dvoudenní semináře Typologie osobnosti učitele M.B.T.I. a Typologie osobnosti žáka M.B.T.I.; jednodenní seminář Hodnocení a zpětná vazba ve výuce.

5. Metodické příručky

Jednou ze základních sekcí portálu Místo pro život je Metodický portál. Je to soubor aktivních metod výuky a výukových činností vhodných při výuce témat blízkých životu a místu školy. Metodický portál je internetovou metodickou příručkou. Vzhledem k tomu, že zájem zapojených učitelů o metodické příručky byl před zahájením projektu velmi malý, rozhodli jsme se portál koncipovat méně tradiční formou – popis metod a výukových činností obohatit o praktické ukázky z konkrétních realizací ve výuce a videozáznamy výuky zkušenými lektory.

Možnost podívat se na výuku lektora nebo požádat o asistenci je podpora, kterou si učitelé mohou z finančních důvodů dopřát (zatím) jen díky projektu. Z toho důvodu jsme během dvou let intenzivně pracovali na tom, aby vznikly dokumentární záznamy výuky nejpoužívanějších metod navrhovaných zkušenými pedagogy a lektory a učitelé tak měli možnost nahlédnout ukázkové hodiny zprostředkovaně.

V současné době je na Metodickém portálu (Základní metody, Rozšiřující metody, Náměty a inspirace) umístěno 17 filmových ukázek didaktické práce: 9 metod Kritického myšlení, 3 způsoby využití fotografie ve výuce, 3 ukázky tvořivé dramatiky, Soubor ukázek integrované práce s tématem Středověký hrad a Debatování. Poslední zmíněná ukázka nebyla financována projektem, filmový dokument poskytlo o. s. Agora CE.

6. Spolupráce s dětským psychologem

Jedním ze spolupracovníků projektu byla dětská psycholožka Jana Nováčková. Snažili jsme se v rámci projektu vytvořit prostředí, ve kterém by učitelé měli možnost konzultovat s touto psycholožkou různá témata, způsob práce a výsledky dětské práce. Nabídl jsem učitelům seminář s paní Nováčkovou, možnost diskutovat o konkrétních psychologických problémech prostřednictvím Diskusního fóra a seznámit se prostřednictvím textů s problematikou kompatibilního vzdělávání.

Projekt vytvořil podmínky pro **partnerství** tří škol, vedoucích pracovníků i pedagogů, na didaktickém portálu vznikl prostor pro **výměnu zkušeností** týkajících se didaktické práce mezi učiteli v rámci jedné školy i mezi učiteli partnerských škol.

- Pro výměnu zkušeností mezi učiteli byl vytvořen prostor na portálu, tzv. Proud. Do této části portálu učitelé vkládali své příspěvky – ukázky realizací témat ve výuce. Zvláště cenné byly ty, které probíhaly zároveň na více školách – např. botanické vycházky. Během dvou let se na portálu objevilo 65 příspěvků.
- Pro výměnu zkušeností a vzájemnou pomoc mohli učitelé využít Diskusní fórum na portálu. Popsali téma, kterému se chtějí ve výuce věnovat, uvedli ročník a dobu trvání a vysvětlili, o jakou pomoc mají zájem. Na jejich žádost mohli reagovat členové metodického týmu i vyučující partnerských škol.
- Podpoře partnerství napomohly zejména semináře a dílny, organizované pro učitele všech tří partnerských škol. Většina činností na těchto vzdělávacích aktivitách měla interaktivní charakter, při kterém došlo nejen ke vzájemnému sblížení a poznání, ale i k výměně didaktických zkušeností.
- Posilování partnerství mezi školami v rámci projektu probíhalo mimo jiné formou pracovních schůzek. Těch se účastnili ředitelé zapojených škol a jejich koordinátoři, odborná asistentka projektu Eva Zirhutová, obvykle také manažerka projektu Eva Bělinová, v některých případech též další spolupracovníci.
- K výměně zkušeností mezi učiteli vybízelo samo nastavení projektu – povinnost odučit téma integrovaně v rámci dvou a více předmětů. Tam, kde probíhala spolupráce mezi učiteli, docházelo zároveň i k předávání zkušeností. Především však tato práce umožnila pedagogům nahlédnout práci kolegů jinak oborově zaměřených.
- Před ukončením projektu bylo zorganizováno závěrečné setkání účastníků ze všech tří škol. Odborná vedoucí projektu Eva Zirhutová přítomným představila finální verzi portálu a pan Plavec připravil obrazovou prezentaci didaktických příspěvků učitelů

v Proudě. Po slavnostním pohoštění se učitelé vydali na prohlídku míst v okolí Nečíně, kde byly v nedávné době provedeny proměny.

- Hraniční aktivitou, která spadá jak do oblasti metodické podpory učitelů, tak do oblasti výměny zkušeností, jsou v našem projektu konzultace. Ty nebyly pouze jednostranným kanálem od metodika směrem k pedagogům, ale probíhaly především jako dialog mezi metodikem a učiteli i mezi učiteli navzájem. Docházelo při nich ke vzájemnému obohacování a výměně zkušeností zúčastněných. Možnosti konzultovat téma využila téměř polovina učitelů zapojených do projektu.

2.3. Aktivizační metody výuky

Metody, které jsme v programu ověřovali a které tvoří nabídku Metodického portálu, vycházejí z cíle programu Místo pro život – prohloubit vztah dětí k místu okolí školy, posílit ochotu a odvahu se ve prospěch tohoto místa angažovat. Na první pohled je patrné, že takovýto cíl není postavený prioritně na vědomostech, nýbrž na schopnostech, dovednostech a postojích neboli – řečeno slovníkem nové školské reformy – na kompetencích. V našem programu jsou kompetence upřednostněny před vědomostmi.

Zaměřili jsme se především na metody, které prohlubují vnímavost, rozvíjejí rozumové schopnosti, zlepšují úroveň čtenářských dovedností, učí spolupráci, integrovanému pohledu a přístupu k životu.

- *Dívej se kolem sebe, pozoruj, vnímej: lidi, krajinu, živočichy, věci. Obohatí tvůj život.*
- *Můžeš se dozvědět víc! Od učitele, spolužáků, příbuzných i cizích lidí, z knížek, časopisů, internetu ... Nauč se zjištěné informace srozumitelně a přehledně zaznamenat.*
- *Přemýšlej o tom, co jsi zjistil. Napadají tě nějaké otázky?*
- *Poděl se o to, na co jsi přišel, pověz to spolužákům. Pokud s tebou nebudou souhlasit, zkus obhájit svůj názor. Dokážeš upustit od něčeho, co se ukáže být mylné? Umiš přijmout i cizí názor?*
- *Někdy při zkoumání tématu narazíš na problém. Nevystačí-li ti dosavadní zkušenost na jeho vyřešení, nevzdávej to. Je cesta, jak v tomto případě postupovat. Najdi ji. Pokus se hledat řešení i společně s druhými. Je to těžší, musíš se naučit, jak s nimi při společné práci vyjít, ale vyplatí se to!*
- *Dá se řešení i prakticky ověřit? Zkus i to.*
- *Podívej se na téma i z jiných, dosud nepoznaných stránek. Lze zpracovat téma třeba umělecky? Pokusil se o to někdo před tebou?*
- *Můžeš sám nebo společně s druhými docílit nějaké změny? Může vzniknout něco, co zůstane trvale v krajině, obci nebo třeba jen na internetu? Pusť se do toho – máš myslící mozek a pracovitě ruce. Měj odvahu se angažovat.*
- *I když ses naučil obohatit myšlenkami a názory druhých, zůstává ti právo na vlastní vidění, vnímání, postoj. Poznej ho a vyjádřit: slovem, obrazem, gestem ...*

- *Jsi jinde než na začátku, kdy se téma před tebou objevilo. Obrátíš-li se zpět, dokážeš říct, co ses dozvěděl, v čem je tvůj pohled na téma nyní jiný? V čem jsi jiný ty?*

Výběr metod, které jsme v programu ověřovali, byl dán také zaměřením lektorů, kteří s projektem spolupracovali: Květa Krüger – metody rozvíjející čtenářské dovednosti, Eva Zirhutová – činnosti vhodné pro integrovanou výuku a participační metody, Ivan Bauer – aktivizující metody a výukové činnosti při práci s informacemi. Další metody a činnosti jsme převzali z publikace Roberta Fischera Učíme děti myslet a učit se.

Pro snadnější porozumění tomu, jakou metodickou podporu přináší náš program didaktické práci, uvedeme příklad výuky jednoho tématu dvěma různými způsoby: standardní výukou a výukou metodami, které nabízí program Místo pro život. (Všechny uvedené metody a činnosti jsou popsány a zdokumentovány na portálu v sekci Metodický portál.)

2.3.1. Srovnání standardní výuky a výuky pomocí programu Místo pro život

Kaštanová alej (4. třída) – příklad standardní výuky

Záměr: Přiblížit dětem fenomén místní krajiny – kaštanovou alej za obcí, obohatit je o základní informace o jírovci maďalu.

- Učitel dětem připraví křížovku. Vyluštěním se děti dozvědí téma, kterému se budou věnovat.
- Učitel připraví podzimní vycházku do aleje, při níž děti pozorují stromy a sbírají listy a plody, se kterými budou následně pracovat ve škole.
- V hodině výtvarné výchovy vyrábějí děti z kaštanů zvířátka a postavičky, listy jim slouží jako předlohy k různým výtvarným činnostem.
- V hodině českého jazyka čtou pověst o kaštanu – Na rozcestí.
- Děti si samy vyhledávají informace o jírovci maďalu v encyklopediích a na internetu, na jejichž základě vytvoří projektový list doplněný obrázky (fotografiemi), popřípadě vlastním příběhem nebo básničkou.

Kaštanová alej (4. třída) – příklad výuky metodami, které nabízí program Místo pro život

Záměr: Přiblížit dětem fenomén místní krajiny – kaštanovou alej za obcí, obohatit je o základní informace o jírovci maďalu.

- Učitel napíše na tabuli 3 **klíčová slova** (nemocný, roste, děti). Děti se snaží ve dvojici **sdílením** odhadnout téma, kterým se budou zabývat. Odhad zapíše na papír. Učitel přidá další slovo (strom), děti svůj odhad zpřesňují, učitel postupně přidává další slova (velký počet, klíněnka, zvířátka, alej, kaštan). Nabídka slov má být tak zpřesňující, aby i poslední dvojice na název tématu přišla.
- Učitel dá dětem tabulku **V-Ch-D** (vím, chtěl bych vědět, dozvěděl jsem se). Děti si zapíše název – Jírovec maďal (kaštan). Mají možnost pracovat samostatně nebo ve dvojici. Jejich úkolem je vyplnit první sloupec (Vím). Zapíše vše, co o jírovci vědí na základě vlastní zkušenosti. Do druhého sloupce (Chtěl bych vědět) zapíše otázky, které je v souvislosti s probíraným stromem napadnou.
- Před podzimní vycházkou dá učitel dětem 2–4 úkoly zaměřené na **předvídaní** (např. kolik je stromů v aleji, zda je větší počet kaštanů už spadanych nebo ještě na stromě, jak vypadají listy napadené klíněnkou, jaké stopy zvěře by mohly děti najít na poli podél aleje apod.). Vycházku do aleje učitel obohatí o úkoly zaměřené přednostně na **vnímání** lokality. Z nabídky úkolů mají děti možnost vybrat si jich stanovený počet. Úkoly jsou v této fázi výuky zaměřeny spíše na smyslové vnímání nežli na zjišťování přírodovědných informací.

Stiskni v dlani a) čerstvou, zelenou ostnatou tobolku (slupku kaštanu), b) starou tvrdou tobolku, c) čerstvě vylouplý kaštan, d) suchý, dříve vylouplý kaštan. Zapiš, co bylo v tvé dlani nejvíce a co nejméně příjemné.

Poslouchej zvuky v korunách jírovců. Uslyšíš-li něco, popiš to.

Vyfotografuj: 3 rostliny, které v aleji rostou, jiné než jírovce; list napadený klíněnkou; stopy po zvěři; stopy po lidech (odpadky); ...

Jak na vzduchu stárne kaštan – vyloupni kaštan z tobolky a 3 fotografiemi vyfoť jeho barevnou proměnu.
- Z vycházky si děti s sebou do třídy přinesou listy, kaštany, tobolky, list napadený klíněnkou.
- Děti si doplní do tabulky V-Ch-D nové informace, které získaly na vycházce.
- V hodině českého jazyka pracují s texty: buď s heslem Jírovec maďal z Dětské encyklopedie Místo pro život (úroveň 3) metodou INSERT, nebo s beletristickým textem Na rozcestí, a to metodou Podvojný deník, která upřednostňuje osobní postoj ke čtenému, nebo metodou Řízené čtení, která pracuje více s rozumovými schopnostmi, vyvozováním závěrů a s důkazy pro tvrzení.
- V hodině výtvarné výchovy pracují děti s přineseným materiálem jednak výtvarnými činnostmi, které posilují výtvarné vnímání, jednak takovými, které k tématu přinášejí

nové informace, např. pomocí různých druhů tvrdých kartonů modelují a nalepují model kůry jírovce a model kůry stromů s výrazně odlišnou strukturou. Po vyhotovení všech plastik děti poslepu podle kůry poznávají druhy stromů.

- Děti doplní do tabulek V-Ch-D informace získané četbou a v hodině výtvarné výchovy. Další informace zjišťují z encyklopedií, na internetu nebo z Dětské encyklopedie Místo pro život a zapisují je do tabulky. Pokud zůstanou některé otázky ze sloupce Chtěl bych vědět nezodpovězeny, odpovědi jim doplní učitel. Společně pak na tabuli vybírají nejdůležitější informace, které se stanou základem pro prověrku znalostí o jírovcích. Učitel výčet důležitých dat doplní. Děti si vybrané klíčové informace barevně podtrhnou v tabulkách a zvolí si způsob, kterým se budou základním datům učit (např. ve dvojicích hlasitým přeřikáváním, samostatně memorováním, podtrháním více barvami, přepisem na volný list nebo do sešitu ...). Děti budou vědět, že prověření jejich vědomostí o jírovcích proběhne ve dvou kolech. Nejprve v nejbližších dnech (po domácí přípravě), podruhé někdy v budoucnu bez předchozí přípravy. Úkolem dětí je najít pro sebe ten nejvhodnější způsob učení, tj. takovou **strategii učení**, pomocí které by si informace dokázaly „vrýt do paměti trvale“.
- Závěrečnou práci děti vytvoří ve 3–4členných skupinách. Nejprve členové každé skupiny pomocí **brainstormingu** navrhnu, co všechno by na jejich projektovém listu o jírovcích mohlo být, a pak provedou výběr toho, co tam skutečně umístí. Každá skupina vychází ze složení týmu – dispozic a zaměření členů skupiny. Skupina, která má dobré kreslíře, bude mít víc kreslených obrázků. Skupina, která má ve svém středu slovesně tvořivého žáka, může obohatit svůj výstup o původní nebo přejatou povídku nebo básničku. Skupiny, jejichž členové umí pracovat s počítačem, budou mít informace graficky zpracované na počítači.
- Závěrem tématu může být **pětilístek** Kaštan nebo **volné psaní** na téma Co mě při práci s kaštany zaujalo.

Učitel může téma „nést“ dál již mimo výuku v hodinách. Na stěně ve třídě může viset arch, na který děti zapisují proměny jírovců od jara do zimy. Když kdokoliv zachytí nějakou změnu, zapíše ji s příslušným datem pod předchozí záznam.

2.3.2. Výčet metod ověřovaných v projektu Environmentální prvek

Metody rozvíjející čtenářské dovednosti

Podvojný deník, Řízené čtení, V-Ch-D, Kostka, Pětilístek, Poslední slovo patří mně a Volné

psaní.

V rámci integrované práce s tématy jsme v projektu ve velké míře využívali beletristické a odborné texty. Do projektu jsme vybrali šest ověřených aktivních metod učení z modelu Čtením a psaním ke kritickému myšlení, které učí přemýšlet o přečteném, výstižně se vyjádřit, zformulovat vlastní názor, hledat argumenty, klást otázky, předvídat.

Šest vybraných metod je popsáno v metodické části portálu, popisy jsou obohaceny o praktické ukázky z realizací a videozáznamy z výuky demonstrované učitelkou a lektorkou Kritického myšlení, paní Květou Krüger.

Participační metody

Komunitní práce, strategické plánování, udržitelný rozvoj – to jsou výrazy, které v posledních letech stále častěji slyšíme v souvislosti s veřejným životem obcí. Za všemi těmito novými pojmy stojí slovo, pro které není vhodný český ekvivalent – participace. Participace je široký pojem, znamenající zhruba to, že občané sami ovlivňují podmínky, ve kterých žijí a pracují, více o nich diskutují a společně rozhodují. Pod tento pojem se dá zahrnout spolupráce, spoluúčast, partnerství, spolurozhodování, zapojování, aktivita a tvořivost.

Participace dětí a mládeže umožňuje zapojit do veřejného dění i tyto věkové kategorie. Dává jim možnost přinášet vlastní názory a nové úhly pohledu na řešení problémů, vyjádřit se k tématům, která se jich týkají. Děti a mládež se zájmem o dění kolem sebe dobrovolně přebírají spoluodpovědnost za dění ve společnosti, učí se aktivní zodpovědnosti za rozhodování, uvědomují si vlastní práva a povinnosti. Díky participaci dochází k posilování jejich právního vědomí, vědomí budoucího plnohodnotného občana a k upevnění pozitivního vztahu k místu.

Do projektu jsme začlenili participační metody, které pracují s informacemi, sbírají názory, řeší problémy a jsou spojené s konkrétními realizacemi: Okružní cesta, Kulatý stůl, Společné řešení problémů, Workshop.

Všem metodám je společná otevřená komunikace, dialog, spolupráce, tolerance a spoluodpovědnost.

Aktivní metody výuky dějepisu

Výběr metod zařazených do projektu pro vybraná historická témata jsme ponechali na panu Bauerovi, který lektoruje praktické dílny a semináře Aktivní výuka dějepisu.

Do projektu byly zařazeny následující metody a výukové činnosti: práce s historickými informacemi prostřednictvím ilustrace (Hrad, Středověké město), rozhovor se středověkou postavou

(učitelem představujícím rytíře), předvídání události, práce s představami a asociacemi o historické době nebo události, tisková konference, práce s klíčovými slovy (práce s kartami, na kterých jsou zanesena klíčová slova nebo obrazy – sestavování celku z částí, hierarchie pojmů, vztahy mezi nimi...), didaktická hra.

Zvolené metody a výukové činnosti měly vysoký podíl zapojení žáků, vyžadovaly jejich aktivní spoluúčasť. Evokovaly to, co již žáci mají o tématu uloženo v paměti, učily samostatnému přístupu ve vyhledávání a zpracování informací, rozvíjely komunikační dovednosti, rozumové schopnosti zejména při aktivitách vyžadujících tvorbu otázek a aktivitách pracujících s klíčovými pojmy. Většina činností měla kooperativní charakter.

Výukové činnosti využívající didaktickou techniku

Didaktická technika byla v našem projektu mostem k aktuálním a místním tématům. Většina toho, co děti obklopuje (přírodní, urbanistické a historické prvky) nedosahuje takové atraktivity jako to, co děti běžně vidí v televizi a na videích. Probudit jejich zájem o věci nenápadné a méně atraktivní není jednoduché. Chtěli jsme ověřit, zda je to možné prostřednictvím moderní didaktické techniky. Žáci využívali při výuce témat ve větší míře fotoaparáty, počítače a přístroje GPS.

Fotoaparáty jsou dnes již běžnou součástí domácností, jsou zabudovány i do mobilních telefonů. Dá se předpokládat jejich masovější rozšíření i mezi dětmi a mládeží. Využití fotografie ve výuce usnadňují i technické možnosti PC. Není třeba nechat fotografie tisknout, výstupy práce se dají nahlédnout prostřednictvím počítačů, dataprojektorů, digitálních tabulí.

Pro účely projektu jsme vytvořili a ověřili v praxi metody práce s fotoaparátem při monitorování lokalit, metody prohlubující vnímavost žáků k místu a využití fotoaparátů při práci s texty. Ověřeny byly při realizaci deseti témat: Cesta k přehradě, Křížek v Lipinách, Vrbová cesta – Den Země, Podzim u Kocáby a další. Všechny výše uvedené metody jsou popsány na Metodickém portálu a je pro ně vyhotoven dokumentární záznam výuky.

Stále větší popularitu mezi žáky a mládeží si získávají navigační přístroje GPS. Využili jsem možnosti těmito přístroji školy vybavit a umožnit dětem používat je ve výuce. Začlenění přístrojů GPS jsme ověřili při realizaci sedmi témat: Botanické vycházky, Místa, místečka Novoknínska, Lomy v okolí Nečíně, Naučná lokalita Bronzový poklad a další.

Metody vhodné pro využití přístrojů ve školní práci jsou popsány na Metodickém portálu.

I když je environmentální problematika více spojena s přírodou, může výpočetní technika jako

prostředník mezi živou skutečností a tím, co se vtiskne do dětského povědomí, hrát důležitou roli.

V projektu jsme počítače využili trojím způsobem:

1. Žáci měli možnost pracovat s internetovou Dětskou encyklopedií Místo pro život.
2. Výstupy vzniklé při realizaci některých témat žáci zpracovávali na počítačích v předmětu informatika (vytvářeli grafy, tabulky, jednoduchá grafická schémata, ukládali a upravovali fotografie).
3. Potřetí vstoupil počítač v našem programu do výuky prostřednictvím části portálu s názvem Proud a Lokální informace. V nich mohli žáci nahlížet nejen výsledky své práce, ale i výstupy z realizací témat žáků jiných tříd i škol.

3. Vyhodnocení zkušeností z realizace projektu

3.1. Ukazatel č. 1

Možnosti využití portálu jako inovativní formy didaktického materiálu a jeho efektivita vzhledem k větší míře zapojení žáků do vlastního procesu vzdělávání, srovnání s klasickými didaktickými materiály

3.1.1. INOVATIVNÍ CHARAKTER PORTÁLU, SROVNÁNÍ S KLASICKÝMI DIDAKTICKÝMI MATERIÁLY

- **Portál** umožňuje umístit na jednom médiu jak výukový materiál (Dětskou encyklopedii) ke konkrétnímu tématu a texty odborné, rozšiřující encyklopedicky podané informace o vazby, přesahy a souvislosti, tak zároveň i metody vhodné pro aplikaci tématu ve výuce a praktické ukázky realizací v konkrétní výuce.
Portál oproti klasickým didaktickým materiálům usnadňuje učitelům přípravu tématu do výuky.
- **Dětská encyklopedie** je zpracována formou, která umožňuje individuální přístup k žákům, diferencování výuky. Encyklopedická hesla jsou zpracována víceúrovňově – ve čtyřech stupních obtížnosti, což diferencování výuky napomáhá.
Oproti klasickým encyklopediím má kromě toho možnost aktuální proměny, reakce na nové skutečnosti, možnost obohacení a rozšíření, možnost dokumentovat informace i prostřednictvím krátkých videozáznamů. Dětskou encyklopedii je možno obohacovat o interaktivitu – komunikaci uživatelů s tématem. V projektu jsme tuto interaktivní polohu využili v úvodních ilustracích prvku: Pravěké naleziště, Hrad, Středověké město.
- **Metodický portál** je metodickým materiálem, který na jednom místě nabízí popis aktivních metod vhodných při výuce témat blízkých životu a místu školy, praktické ukázky z realizací a zároveň videozáznamy z výuky zkušených učitelů a lektorů.
Tato třetí poloha je prvkem, který klasické metodické materiály zpravidla neumožňují.
- **Lokální informace**
Vytvořit prostor, na němž může dojít k interakci a spolupráci mezi školou, obcí, místními organizacemi, rodiči a veřejností – to je hlavní myšlenka, která nás vedla k vytvoření části portálu nazvané Lokální informace. Tato část portálu umožňuje:
Umístit informace, data, zajímavé výstupy z didaktické práce učitelů a žáků na médium

volně přístupné místní veřejnosti, využitelné např. pro články do regionálních časopisů či rozhodování samosprávy.

Vytvořit archiv lokálních textů (odborných a beletristických, rozhovorů, výpisů z kronik) a obrazových historických a současných dokumentů. Z archivu pak mohou čerpat učitelé, žáci i další zájemci z řad veřejnosti. Mohou využívat textové a obrazové příspěvky ve výuce nebo pro jiné účely. Příspěvatelem článků může být místní občan, učitel, žák, rodič i odborník.

3.1.2. MOŽNOSTI VYUŽITÍ PORTÁLU PRO UČITELE

Učitel, který se rozhodne využít portál při přípravě a realizaci tématu, má možnost:

- Připravit si téma po odborné stránce prostřednictvím Odborných textů a Dětské encyklopedie – hesel v úrovni 4, které poskytují bohaté a podrobné informace o tématu.
- Připravit si téma metodicky prostřednictvím Metodického portálu – Základní a Rozšiřující metody: Popis metod, Videozáznamy z výuky.
- Inspirovat se ukázkami didaktické práce jiných pedagogů, kteří téma již ve výuce realizovali, tj. praktickými ukázkami v části Metodický portál – Základní a rozšiřující metody: Praktické ukázky, Náměty a inspirace.
- Začlenit do výuky lokální texty a obrazové dokumenty převzaté z části portálu Lokální informace.
- Zveřejnit výstupy vlastní didaktické práce, které přinášejí nové informace lokálního charakteru, v Lokálních informacích.
- Zpracovat výstupy a ukázky vlastní didaktické práce do podoby textového a obrazového příspěvku a příspěvek umístit do části zvané Proud k nahlédnutí žákům, rodičům a veřejnosti. Presentovat místní veřejnosti didaktickou práci školy.

3.1.3. MOŽNOSTI, KTERÉ SKÝTÁ PORTÁL ŽÁKŮM, JEJICH ZAPOJENÍ DO VLASTNÍHO PROCESU VZDĚLÁVÁNÍ

Portál, především Dětská encyklopedie, respektuje individualitu dítěte. Žákům umožňuje pracovat na své vědomostní úrovni, uplatnit vlastní typologii nabírání informací, preferovat aktivnější mozkovou hemisféru.

- Při tvorbě výukového materiálu jsme sledovali několik cílů. Jedním z nich bylo vytvořit takový materiál, který umožní žákům pracovat na své individuální úrovni. Víceúrovňová Dětská encyklopedie jim tuto možnost dává.
- Objektivně posoudit své možnosti a schopnosti a následně udělat další krok směrem

k vytčenému cíli je dovednost, která zvyšuje efektivitu dalšího vzdělávání.

Čtyři úrovně zpracování encyklopedických hesel dávají žákům možnost rozpoznat, na jaké úrovni je jejich schopnost porozumět odbornému textu, a následně pak na své aktuální úrovni pracovat.

- Dětská encyklopedie je mnohostranným a mnohvrstevným výukovým materiálem. Žákům umožňuje přiblížit se tématu svým vlastním způsobem. Klasická výuka na našich školách ještě stále upřednostňuje předávání informací verbální cestou. Tento způsob vyhovuje žákům auditivního typu. Koncepce naší encyklopedie umožňuje žákům přijímat informace i jiným způsobem – opticky/vizuálně a hapticky, vyhovuje tedy i žákům vizuálního a haptického typu.

Má bohatý obrazový doprovod dokumentující předávané informace v rámci jednotlivých encyklopedických hesel, navíc obsahuje tři velké ilustrace, které nesou množství obrazových informací o velkém didaktickém tématu. Žák s nimi může vejít do kontaktu, interakce – myši pohybovat po obrazovce a odkrývat další skryté obrazy a informace.¹

- Dětská encyklopedie Místo pro život pomáhá žákům uložit si informace o probíraném tématu do dlouhodobé paměti. Respektuje nové poznatky o fungování mozku, úlohu obou mozkových hemisfér, tzv. simultánní ukládání prostřednictvím slov, obrazů a podobenství – prostřednictvím textu, fotografií, ilustrací, videozáznamů a poezie.²
- Žáci mohou přispívat do Lokálních informací a jejich příspěvek se může stát trvalou součástí lokálního archivu. Příspěvkem může být: soubor fotografií jednoho přírodního objektu v proměnách roku; soubor fotografií dokumentujících změnu životního prostředí (k lepšímu i horšímu), rozhovor s rodinným příslušníkem na téma týkající se paměti regionu, monitorování malé lokality, živočichů nebo rostlin a další. V rámci projektu se žáci stali tvůrci příspěvků do Lokálních informací týkajících se tématu Místa, místečka Novoknínska.³

3.2. Ukazatel č. 2

Účinné formy pomoci učitelům zprostředkované týmem odborníků

3.2.1. DIDAKTICKÁ TECHNIKA

Největší zájem projeví učitelé o **asistenci při výuce** – pomoc s využitím didaktické

---

¹ Viz příloha č. 1

² Ověření přístupu využívajícího výše uvedené viz příloha č. 2

techniky: PC, portálem Místo pro život, fotoaparáty, přístroje GPS a při práci s keramickou pecí. Učitelé se tak učili ovládat didaktickou techniku a zároveň sledovali metodickou práci asistenta. Tuto formu pomoci učitelé zapojení do projektu v závěrečné anketě vysoce ohodnotili.

Je však třeba říci, že využívání didaktické techniky zakoupené v rámci projektu bylo větším problémem, než jsme předpokládali. Učitelé i přes plošné republikové proškolení zaměřené na ovládání PC techniky pracují s výpočetní technikou ve výuce jen omezeně. I ovládání dalších moderních didaktických přístrojů bylo pro většinu z nich obtížné. Situaci jsme řešili následujícím způsobem:

- Na každé škole byl určen pedagog, který ostatním vyučujícím s využíváním techniky pomáhal a zároveň zajišťoval její použitelný technický stav.
- Zorganizovali jsme tři didaktické dílny zaměřené na využití techniky.
- Učitelům byl k dispozici asistent, který občas pomáhal v hodinách, v nichž se didaktická technika využívala. Učil tak nejen učitele, ale i žáky.
- Vedli jsme učitele k tomu, aby se učili důvěřovat žákům a jejich přirozené schopnosti ovládat nové přístroje, aby se schopnější žáci učitelům stali pomocníky.
- Vypracovali jsme jednoduchou příručku na ovládání přístrojů GPS pro učitele, doplněnou o bohatý obrazový materiál.
- Největším přínosem byla naše pomoc pedagogům při ukládání jejich didaktických příspěvků na portál. Ukázalo se, že při konkrétních praktických činnostech (jako např. otevřít portál, zadat heslo, porozumět struktuře sekce Proud, do které se příspěvek ukládal, vložit text, upravovat ho, vložit přílohy...) si učitelé snadněji prohlubovali a fixovali potřebné dovednosti.

Realizace projektu potvrdila, že ve využívání technických pomůcek jsou mezi školami velké rozdíly. Nejvíce využívali didaktickou techniku učitelé v Kamýku. Ti také nejvíce ocenili její přínos do výuky. V Novém Kníně využívali učitelé techniku více pro svou práci, přípravu témat, dokumentování a ukládání příspěvků na portál, méně již při didaktické práci s dětmi. V Nečíně pracovali učitelé s technikou při výuce 14 z 20 příspěvků, jednalo se však pouze o polovinu zapojených učitelů. Předpokládáme, že míra využití techniky může souviset s průměrným věkem členů pedagogického sboru.

---

³ Viz příloha č. 3

3.2.2. METODY ROZVOJE ČTENÁŘSKÝCH DOVEDNOSTÍ

Velkým obohacením didaktické práce **byly metody rozvíjející čtenářské dovednosti**, které učitelům zprostředkovala paní K. Krüger.

Pedagogové během projektu využívali převážně variantu, v níž dostanou přípravu na práci s vybraným textem a před realizací ji zkonzultují. Někteří využili i možnosti, že hodinu s jejich žáky odučí pí K. Krüger, oni budou v hodině přítomni a poté ji společně rozeberou. Tuto možnost si učitelé velmi pochvalovali a obzvláště oceňovali.

Předpokládáme, že kdyby projekt pokračoval, osmělilo by se k tomuto modelu více kolegů. Vždy je potřeba, aby někdo nevyzkoušené okusil, zjistil, že ho tato možnost obohacuje, nikoliv ohrožuje, a pak se o dobré zkušenosti podělil s dalšími kolegy ve své škole. Projekty ESF však netrvají tak dlouho, aby se např. tato méně obvyklá možnost podpory učitelské práce rozšířila mezi kolegy ve větším měřítku. Jsme však přesvědčeni o pozitivním vlivu této zkušenosti a jsme rádi, že jsme ji zapojeným kolegům mohli nabídnout.

Pracovat s texty, které měli kolegové k dispozici, bylo potěšením, protože šlo o texty zajímavé a neotřelé. Některé naučné texty obsahovaly prvky beletristické a vedly tak ke skutečně kreativní práci. Takových textů však mají kolegové ze zapojených škol k dispozici bohužel velmi málo, v učebnicích se téměř nevyskytují a jen díky odbornému zázemí realizačního týmu mohli získat i takovou zkušenost (viz práce s textem „Zelené svícny“). Doufáme, že tento typ textů některé učitele osloví a nebudou se je ostýchat ve své výuce využívat.

Při výběru metod se K. Krüger snažila soustředit na takové, které nevyžadují razantní změny ve výukovém stylu učitele. Nechtěli jsme, aby náročná implementace metod do výuky odradila kolegy od dalšího zkoušení a postupných proměn vlastní práce.

3.2.3. REALIZACE V KRAJINĚ

Vysoce byla učiteli hodnocena rovněž spolupráce na konkrétních realizacích v krajině.

Učitelé mohli zažít týmovou práci, při níž se spojily um a profesionalita lidí různého zaměření a profesí, mezi nimiž byli zastupitelé obcí, architekti, řemeslníci, členové ekologických sdružení, experti na historii a ochranu přírody. Je však třeba říci, že „hnacím motorem“ nebyli pedagogové – ti jen přispívali svými didaktickými zkušenostmi.

Pozitivně pedagogové hodnotili především:

- nevelký rozsah realizací umožňující nejen podílet se na průběhu realizace, ale i na jejím dokončení;
- nové, netradiční a neotřelé způsoby zapojení dětí;
- nadšení lidí, kteří se na přípravě realizací podíleli.

3.2.4. TVORBA DIDAKTICKÝCH POMŮCEK ČLENY METODICKÉHO TÝMU

Dalším typem pomoci, kterou bychom mohli zařadit do kategorie účinné, byla pomoc metodického týmu s vyhledáním nebo vytvořením **didaktických pomůcek** do výuky. Na portálu bylo spuštěno Diskusní fórum. Učitel, který chtěl o pomoc požádat, se musel zaregistrovat a stručně popsat záměr, pro který didaktickou pomůcku potřebuje. Tato forma zprostředkování dopomoci byla učiteli hojně využívána a velmi pozitivně hodnocena.

Nežádanějšími pomůckami byly tematicky zaměřené texty odpovídající úrovni dětí, které na tématu právě pracovaly. Učitelům jsme významnou měrou ušetřili čas s jejich vyhledáváním. Navíc jsme některé texty opatřili i metodickými poznámkami, jak s textem ve výuce pracovat.

Velmi pozitivně učitelé hodnotili i vyhledání a zpracování lokálních textů.

Osm ze zapojených učitelů ověřovalo možnosti, které didaktické práci nabízí Dětská encyklopedie Místo pro život a část zvaná Proud, kam jsou umíst'ovány příspěvky z realizací. Ocenili úroveň materiálu, příležitosti, které poskytuje pro diferenciaci výuky, poskytli zpětnou vazbu tvůrcům portálu. Na základě zpětné vazby byl portál již v průběhu tvorby proměňován vzhledem k potřebám uživatelů.

3.2.5. VZDĚLÁVACÍ SEMINÁŘE

Mezi ty formy pomoci, u kterých nelze jednoznačně posoudit jejich účinnost a přínos pro učitele, patří **semináře**.

Učitelé se v rámci projektu povinně zúčastnili čtyř jednodenních seminářů. Na závěr semináře poskytli lektorkám zpětnou vazbu v písemné podobě a někteří i v osobním kontaktu prostřednictvím rozhovoru. Lektorky pak v hrubých rysech seznámily členy metodického týmu s hodnocením semináře a konkrétními oblastmi, které učitelé vnímají jako přínos do výuky. Velmi pozitivně byly hodnoceny semináře M.B.T.I. Největším přínosem byly pro učitele poznatky, které mohou uplatnit v individuálním přístupu k žákům. Někteří učitelé využili možnosti konzultovat s lektorkami některé didaktické problémy i po ukončení semináře.

V didaktických příspěvcích z realizací konkrétních témat ve výuce po absolvování seminářů M.B.T.I. se však významný posun v práci v tomto směru nejspíš neprojevil. A to především proto, že poznatky ze semináře jsou komplexní a aplikovat je účinně a promyšleně ve výuce vyžaduje dostatek času a rozvinutí některých učitelských dovedností. Vědomému využívání poznatků ve výuce by také pomohly např. individuální konzultace s lektorkami. To však už projekt nemohl z finančních důvodů nabídnout. Ze závěrečné ankety vyplynulo, že přenos teoretických poznatků ze seminářů do praxe je pro učitele obtížný.

Seminář Hodnocení a zpětná vazba ve výuce se s kladnou odezvou nesetkal.

3.2.6. ZAPOJENÍ DĚTSKÉHO PSYCHOLOGA DO PROJEKTU

S minimálním zájmem a ohlasem se setkala **spolupráce s dětskou psychologičkou** PhDr. Janou Nováčkovou. Z nabídky, kterou učitelé v projektu měli, využili pouze možnosti komunikovat s Janou Nováčkovou na téma Paměť.⁴

Odpovědí na otázku, co učitelům bránilo využít možnosti diskutovat o konkrétních problémech dětské psychiky, může být:

- a) negativní zkušenost s dětskou psychologií z výuky na vysokých pedagogických školách,
- b) negativní zkušenost s prací dětských psychologických poraden,
- c) rozšířený názor, že o dětech učitelé vědí dost postačujících informací, že jim rozumí,
- d) radikální a nekompromisní postoj paní Nováčkové k některým didaktickým problémům,
- e) to, že si učitelé neumí představit, co by jim spolupráce s psychologem mohla nabídnout a v čem konkrétním by je mohla obohatit.

3.3. Ukazatel č. 3

Využití možností partnerství, interakce a výměny zkušeností mezi učiteli zúčastněných škol

Zhruba v polovině projektu jsme pro učitele připravili anketu, ve které měli zodpovědět několik otázek týkajících se průběhu projektu. Jedna z otázek se týkala silných stránek projektu. Nejfrekventovanější odpovědí pedagogů byla Spolupráce a Výměna zkušeností mezi kolegy jedné školy. K tomu velkou měrou přispěla povinnost učitelů vyplývající z projektu, kterou bylo odučit téma integrovaně, v rámci dvou a více předmětů. Tato povinnost byla impulsem pro spolupráci především učitelů na druhém stupni v rámci přírodovědných předmětů, českého jazyka a výtvarné výchovy. Nejvíce ji využili učitelé v ZŠ Kamýk nad Vltavou. Ke spolupráci učitelů druhého stupně v rámci dvou, tří i více předmětů došlo při realizaci deseti témat.

Učitelé na prvním stupni velmi často spolupracovali a vyměňovali si zkušenosti při práci dvou ročníků na jednom tématu. V Novém Kníně realizaci jednoho tématu připravovalo i více učitelů najednou. I tato forma vzájemné spolupráce a pomoci byla učiteli velmi dobře hodnocena, vnímali ji jako obohacení. Chtěli by získanou zkušenost využít i po skončení projektu.

Partnerství v rámci více škol se rozvinulo nejvíce při povinných a dobrovolných seminářích a dílnách, při kterých lektori používali aktivní metody výuky. Učitelé se stali žáky, kteří si na vlastní

---

⁴ Viz příloha č. 4

kůži nové metody ověřovali. Při této práci docházelo i k výměně zkušeností mezi učiteli partnerských škol a navazovalo se neformální přátelství.

Diskusní fórum se jako prostor pro prohloubení partnerství, spolupráce a vzájemné pomoci mezi učiteli partnerských škol v projektu neosvědčilo. Jen velmi málo učitelů procházelo diskusi o jiných tématech, než byla ta, která se jich osobně týkají, a jen velmi málo učitelů přispělo radou nebo názorem k diskutovanému tématu jiných pedagogů.

Návštěvnost fóra byla sice vysoká, ale jejím důvodem byla spíše povinnost učitelů obracet se na metodický tým při žádosti o podporu a pomoc spíše touto cestou než pomocí osobních e-mailů.

K prohloubení partnerství mezi školami přispěly společné schůzky širšího realizačního týmu. Vedle řešení řady praktických otázek souvisejících s realizací projektu jsme se jeho prostřednictvím snažili dát ředitelům příležitost, aby hlouběji poznávali formy práce v jednotlivých školách, hledali možnosti, jak pomocí portálu propojit výuku a jak dál spolupracovat i po skončení projektu. Dílčí postupy, na nichž jsme se shodli v rámci řešení udržitelnosti projektu, využijeme v dalších letech.

V závěrečné anketě učitelé ocenili vznik prostoru pro výměnu zkušeností – tzv. Proud. Budoucnost ukáže, jak bude tento prostor využíván pro výměnu zkušeností, zda ho budou učitelé schopni a ochotni dále obohacovat svými příspěvky.

3.4. Ukazatel č. 4

Přínos začleňování prvků v dosahu osobní zkušenosti žáků do výuky (míra motivace), posílení smysluplnosti výuky, efektivita vzhledem k očekávaným výstupům

V projektu jsme chtěli ověřit hypotézu, že začlenění konkrétních objektů a témat, se kterými má žák osobní zkušenost, do výuky má pozitivní vliv na jeho motivaci. Předpokládali jsme, že žáci mohou ve větší míře vyhodnotit výukovou činnost jako smysluplnou, jestliže pracují s objekty a tématy, pro něž již mají v mozku vytvořené paměťové stopy a asociace nebo pro něž si je vytvoří „dotykem“, setkáním s konkrétní věcí a událostí. Dále jsme vycházeli z toho, že oboje – posílení motivace a smysluplnosti – má didaktický efekt pro navazující výuku tématu, že tedy obrazně řečeno otevře kanál, do kterého mohou následně proudit informace obecné, teoretické, přesahující ty, které mají místní význam.

Využili jsme se poznatky o fungování mozku zpracované Společností pro mozkově

kompatibilní vzdělávání a úzce jsem spolupracovali se členkou sdružení PhDr. Janou Nováčkovou.

V první řadě nám šlo o to, hledat a ověřovat nové způsoby didaktické práce, pomocí nichž se žák může konkrétnímu objektu nebo události „přiblížit“: vnímat ji, přemýšlet o ní, vytvořit si osobní vztah. Kromě nových cest jsme se opřeli i o ověřené metody a výukové činnosti.

Faktory, které práci omezovaly a ztěžovaly:

- Časový prostor, který mohou učitelé věnovat didaktické vycházce, vyjít do terénu, je omezený. Tomu jsme tudíž podřídili i výběr objektů. Začlenit do výuky jsme mohli jen ty, které byly v bezprostředním okolí školy, nebo ty, za kterými mohli učitelé vyjít v rámci jedné až dvou vyučovacích hodin. Ve výjimečných případech zabrala práce v terénu větší prostor, většinou se jednalo o formu výuky v rámci Dne Země.
- Nepříznivá byla i předchozí zkušenost s didaktickými vycházkami, které žáci vnímali většinou jako odpočinek od školní práce. V našem záměru jsme po žácích vyžadovali v terénu intenzivní práci.

V projektu se ukázalo, že i přes nastíněná omezení je možné vyhledat v blízkém okolí škol dostatečné množství vhodných lokalit, objektů a aktuálních událostí a připravit výuku takovým způsobem, aby k bezprostřednímu kontaktu došlo.

TÉMATA (OBJEKTY), která byla do výuky začleněna a na kterých lze demonstrovat ověření hypotézy:

- Kostel sv. Mikuláše
- Jehličnany u školy
- Cesta k přehradě
- Cesta Na Dvorské
- Botanické vycházky na tři malé lokality v okolí ZŠ Kamýk
- Lavička u Vltavy
- Kachny na Vltavě
- Velikáni kolem nás
- Místa, místečka Novoknínska
- a další ...

ÚČINNÉ METODY A VÝUKOVÉ ČINNOSTI PRO PRÁCI S PRVKY (TÉMATY) BEZPROSTŘEDNÍHO OKOLÍ ŠKOL

- Účinnými se ukázaly být ty činnosti, při kterých došlo k vnímání objektů více smysly. V tématu Kostel sv. Mikuláše žáci 3. třídy porovnávali rozdíl ve vůni uvnitř kostela a venku před kostelními dveřmi, mohli uvnitř kostela zavolat a poslouchat, jak se ve vysokém prostoru láme zvuk, zahráli si na flétnu a posuzovali rozdíl mezi zvukem fléten v kostele a ve třídě, hmatem vnímali hladký povrch starých dřevěných lavic. V tématu Ryby na Vltavě stáli žáci 1. třídy na mostě přes řeku, vnímali proud toku pod sebou, všimli si toho, že vzduch nad řekou má jinou vůni než vzduch v jejím okolí, poslouchaly zvuk kamínku vhozeného do řeky a vnímali otřesy mostu, když po něm projíždělo auto. V tématu Cesta k přehradě v proměnách roku žáci fotografovali barvy jarní přírody na cestě a kolem ní, zjišťovali, jakou barvu má sníh na konci zimy, poslouchali všechny zvuky během krátkého časového úseku a následně se je pokusili graficky zaznamenat. Efekt získávání informací prostřednictvím smyslů je empiricky prokazatelný. Výzkumy mozku jednoznačně potvrdily, že informace nabírané touto cestou nejenže najdou ukotvení v mozku, ale navíc umožní vázat na sebe další informace kognitivního charakteru a ukládat je do dlouhodobé paměti.
- Dobrou zkušenost jsme udělali s aktivitami, při kterých měli žáci za úkol předvídat stav nebo událost. Vnímání míst, na která bylo předvídaní zaměřeno, se touto činností prohloubilo. Vzrostl zájem žáků ověřit si správnost svého předpokladu. V tématu Letní cesta k přehradě žáci předvídali, jaké živočichy na cestě a podél ní uvidí, v tématu Vánoční cesta, kolik bude podél cesty smrků, borovic a jedlí, v tématu Jarní cesta (duben), kolik objeví rozkvetlých květin. Efekt metody Předvídaní je rovněž empiricky ověřený. Myšlenková činnost, kterou žák při předvídaní vyvíjí, aktivuje mozkové spoje a informace, které do mozku přicházejí v navazujících činnostech, mají větší šanci na ukotvení v dlouhodobé paměti. Žáci 1. třídy v ZŠ Kamýk nad Vltavou absolvovali čtyři jednohodinové vycházky na cestu k přehradě. Před každou vycházkou byla zařazena aktivita Předvídaní. Po vycházce ve třídě žáci informace zpracovávali metodou Myšlenková mapa a Pětílístek. Z vycházky přišli žáci s dostatkem pevně ukotvených informací, takže byli schopni velice snadno vyplňovat mapy, a to nejprve s dopomocí učitele a následně i sami ve dvojicích.

- Intenzivnímu vnímání místa nebo objektu pomohly činnosti, při kterých žáci plnili předem připravené úkoly. V některých tématech umožnili učitelé žákům vybrat si ze širší nabídky úkolů nebo mezi úkoly zařadili i takové, které neměly kognitivní charakter. V tématu Hmyz na cestě Na Dvorské dostali žáci 5. třídy úkol pozorovat život bezobratlých živočichů na cestě a podél ní a určit druhy živočichů podle miniatlasu. Dobrovolným úkolem bylo popsat chování živočichů a zapsat, jak reagují na přítomnost člověka. (Živočichy žáci pozorovali lupou.) Žákům se prostřednictvím této činnosti otevřel „nový svět“. Cesta, na které měli sledovat výskyt a život živočichů, měřila asi 1 km, ale žáci již na prvních 20 metrech objevili tak bohatý život plný malých dobrodružství, že místo nechtěli opustit. Následujících 14 dní se látce věnovali ve třídě s velkým zájmem a plnili dobrovolné úkoly i ve svém volném čase. Žáci 6. třídy ZŠ Kamýk nad Vltavou se věnovali tématu Botanické vycházky kolem Kamýka.⁵

- V některých tématech pomohla práce s atraktivními pomůckami (lupy, stereoskopické lupy, fotoaparáty, přístroje GPS) nebo atraktivní úkol: sledování souboje sluněčka sedmitečného s mravencem na větvičce obalené mšicemi, vyhledávání chráněných rostlin přístroji GPS podle zadaných souřadnic, měření průtoku potoka Brzina pomocí vlastnoručně vyrobených malých plavidel, zkoumání těla mrtvého chrobáka přejetého na lesní cestě pomocí stereoskopické lupy apod. Žáci 9. třídy ZŠ Nový Knín se věnovali tématu Podzim u Kocáby.⁶

- Výukovou činností, která přinesla motivační efekt, bylo monitorování. V ZŠ Kamýk nad Vltavou sledovali žáci 6. třídy život kachen na Vltavě několik měsíců před tím, než téma Ptáci otevřela učitelka ve výuce. Žáci díky sledování kachen od podzimu do února věděli o vodních ptácích více nežli jiné ročníky po absolvování klasické výuky. Samotná výuka ptáků se setkala s velkým zájmem, který byl umocněn prací s informacemi metodou V-Ch-D a zajímavou výtvarnou výchovou (ptačí masky).

---

⁵ Viz příloha č. 5

⁶ Viz příloha č. 6

- V jednom případě jsme pro posílení motivace a intenzivního vnímání místa použili i místní text a metodu Čtení s předvídáním. Žáci 2. třídy pracovali v tématu Křížek v Lipinách s textem, který pojednával o vandalismu a zničení kříže. Poté místo navštívili. U kamenného podstavce, který po křížku na místě zůstal, se rozvinula živá diskuse. Žáci měli informace z textu hluboko vryté v paměti, věděli, jak kříž dříve vypadal, jaký druh stromu stojící vedle „ukrývá tajemství vandalismu“ a živě debatovali o nové podobě křížku. Podobnou aktivitu absolvovala i jiná třída, ale text dětem přečetla jejich učitelka. Děti o místo nejevili zájem a nedokázali odpovědět ani na jednu otázku.
- Při výuce témat v rámci mezipředmětových vztahů jsme měli velmi dobrou zkušenost s uchopením témat prostřednictvím výtvarné výchovy. V tématech Využití volného času na Kocábě, Kašna na náměstí, Kostel sv. Mikuláše a další vytvářeli žáci keramické kachle a plastiky, v tématech Velikáni kolem nás a jehličnany u školy pracovali se dřevem, v tématu lavička u Vltavy malovali na textil a na sklo, v tématu Botanické vycházky využili techniku papírotisku.⁷

3.5. Ukazatel č. 5

Zkušenosti s využitím didaktické techniky, zájem a motivace žáků a efektivita vzhledem k očekávaným výstupům

3.5.1. Zkušenosti s využitím fotoaparátů ve výuce

Fotoaparáty umožňují jiný pohled na svět, nežli je ten běžný, který světu kolem sebe věnujeme. V hledáčku se věci přiblíží, získají na intenzitě. To, co bylo všední a obyčejné, probouzí zájem, upoutává pozornost. Proč toho nevyužít i při didaktické práci?

Aby mohly být uplatněny metody, které jsme v programu navrhli a ověřovali, bylo třeba, aby děti pracovaly v malých 3–4 členných skupinách (jeden fotoaparát do skupiny).

Pokud má fotografování přinést efekt, který od něj očekáváme, je nutné jednak promyslet a dobře formulovat fotografické úkoly, které mají děti plnit, jednak omezit počet fotografií, které mohou děti pro každý úkol vytvořit.

Během dvou let jsme ověřili několik okruhů témat, do kterých je vhodné fotografii začlenit a pro které je přínosem.

---

⁷ Viz příloha č. 7, 8, 9

- **Témata, v rámci kterých chceme, aby děti vnímaly to, co jejich pozornosti běžně uniká, aby se zastavily, zpozorněly, podivily se, položily si otázku ...**

Objekt nebo jev je buď něčím zajímavý a pozoruhodný, nebo naopak tak negativní, že je třeba docílit toho, aby děti neprošly bez povšimnutí.

V příspěvku Vrbová cesta děti ze 3. a 4. třídy v Nečíně při akci Den Země prořezávaly a čistily okolí cesty Na Dvorské. Podél cesty je celá řada zajímavých prvků: stromy, stará suchá zídka, pramínek, ale i divoká skládka. Chtěli jsme, aby si jich děti nejen všimly, ale aby prvky vzbudily jejich zájem, vyprovokovaly zvědavost, navodily otázky, ke kterým by se mohly vrátit při výuce ve třídě. Využili jsme pro to hledáček fotoaparátu a tři úkoly: Vyfotografuj dvěma záběry divokou skládku (detail, záběr celé skládky, člověka, který odhazuje odpadky ...). Vyfotografuj dvěma záběry cestu (povrch, květiny a stromy podél ní nebo horizont, kam vede ...). Vyfotografuj, jak děti prořezávají stromy (nástroje, se kterými pracují, hromady zpracovaného dříví ...).

Docílili jsme toho, že se děti při vyhledávání záběrů ztišily, zpozorněly, pro záběry vybíraly to, co je oslovuje. Cesta a její pozitiva a negativa se jim dostaly do povědomí hlouběji, nežli kdyby s nimi učitel místo pouze procházel a věci podél cesty jim ukazoval.

- **Témata, ve kterých děti sbírají informace z blízkého okolí, monitorují území, dokumentují změny v čase, doplňují jiné zprávy o fotografické obrazy**

V příspěvku Cesty za hmyzem žáci 7. třídy v Nečíně vyhledávali pomocí přístrojů GPS lokality, na kterých byl na jaře provedený monitoring výskytu hmyzu, a ověřovali, co tam v době jejich průzkumu žije. Fotografie pak zpracovávali v hodině informatiky. Děti ze 4. třídy v Novém Kníně prováděly půlroční monitorování Kocáby a zjištěná data doplňovaly o fotografie konkrétních míst v různých obdobích roku. Žáci 7. třídy v Kamýku pracovali na tématu Kachny na Vltavě tabulkou V-Ch-D. Pro odpovědi na otázky v části „Chtěl bych vědět“ si došli na břeh Vltavy. Nalákali kachny na suchou housku a pak je fotografovali. Fotografie zpracovali v hodině informatiky a umístili na portál. Děti z prvního stupně v Novém Kníně vyhledávaly místa ze starých novoknínských fotografií a pořizovaly pro ně fotografie ze současnosti.

- Při práci s menšími dětmi jsme praktikovali metodu zvanou **Hledáček**, při které děti nepracovaly s fotoaparáty, ale záběry vyhledávaly pomocí čtvrtky s vystřiženým

okénkem. Fotografie jim pak pořizoval učitel a 1–2 děti, které měly s prací s fotoaparátem zkušenosti.⁸

Práce s fotoaparáty byla pro děti velmi zajímavá a atraktivní a přinesla hodnotné výstupy. Bonusem bylo to, že se na výsledky své práce mohly podívat na portálu Místo pro život, ukázat je rodičům a že je mohly nahlížet i děti z jiných tříd a škol.

3.5.2. Zkušenosti s využitím přístrojů GPS ve výuce

V projektu žáci využili přístroje GPS ponejvíce při záznamu míst, kde se nacházejí zajímavé objekty a přírodovědné lokality a při botanických vycházkách. Správně jsme očekávali, že děti většinou porozumí manipulaci s přístroji rychleji než učitelé.

V projektu jsme ověřili tři okruhy témat, při kterých je vhodné přístroje použít.

- Didaktické vycházky: Děti dostaly souřadnice bodů, na kterých měly vyhledávat lokality s výskytem hmyzu nebo rostlin, nebo samy zaznamenávaly souřadnice objektů či lokalit. Většinou se jednalo o přírodovědné vycházky nebo vycházky s historickou tematikou. V jednom případě zaznamenávaly děti polohy kamenů, které svým tvarem připomínají nástroje doby bronzové pro „Bronzovou naučnou stezku“ nedaleko místa nálezu bronzového pokladu poblíž Nečíně.
- Matematické a zeměpisné úkoly: určit nadmořskou výšku různých míst v terénu, určit vzdálenost k různým bodům v terénu, výšku objektů, plochu jezerní hladiny lomu apod.
- Den dětí – topografické hry s přístroji GPS: Za šipkou, Bludiště
- Topografické vycházky: Hledání žetonu, Vrcholová

Zájem žáků o práci s těmito přístroji byl veliký. Největší efekt pro výuku měly činnosti, při nichž si žáci prakticky ověřovali látku, která je při klasické výuce obtížná a příliš teoretická – zeměpisné souřadnice. Efekt přinesla i práce s přístroji při botanických vycházkách. Botanická témata (soudě podle diskuse učitelů na Diskusním fóru Místo pro život) se u žáků netěší příliš velkému zájmu a motivace pro tato témata je obtížnější než pro jiné přírodovědné okruhy. Propojení botanických úkolů s úkoly navigačními ověřoval učitel přírodopisu v Nečíně se žáky na druhém stupni při třech botanických vycházkách. Zájem žáků se mu podařilo probudit, byl výrazně vyšší než

---

⁸ Viz příloha č. 10

v jiných létech. I výstupy z botanických průzkumů byly žáky zpracovávány s větším zájmem a ve větší kvalitě.

3.5.3. Zkušenosti s využitím PC

V projektu jsme se snažili vytvořit podmínky pro to, aby se práce na počítači stala přirozenou součástí výuky témat blízkých životu a místu školy, a ověřovali jsme možnosti tohoto média jako komunikačního kanálu při výměně zkušeností nejen mezi učiteli, ale i mezi žáky.

Dobré zkušenosti přinesla práce s internetovou Dětskou encyklopedií. Práci s ní ověřovali učitelé na jedenácti tématech. Za všechny uvedeme příklad z příspěvku Naše listnaté stromy. Vyučující, Jitka Tyrmerová, v něm ověřuje nové formy práce se 6. třídou. Opírá se o metody, které úspěšně praktikovala s předcházejícím ročníkem: Řízené čtení při práci se zajímavými texty o stromech a Botanická vycházka. Efekt, který měly tyto činnosti v předešlém roce, se nedostavil. Nakonec vzala žáky do počítačové učebny, kde mohli pracovat s Dětskou encyklopedií. Citace z příspěvku: *Jenže všechno bylo jinak. To, co bylo dobré v minulém roce s minulou šestou třídou, nefungovalo. Hledali jsme nové způsoby, jak třídu pro téma získat, jak ji přimět k práci a jak docílit toho, aby se alespoň nějaké informace v paměti nových šestáků uchytily. Téma nakonec zachránila práce s portálem. Děti měly vyhledávat a zapisovat informace z Dětské encyklopedie o stromu, který si vybraly k podrobnému zpracování. Pustily se se zájmem do práce, vyhledávání je očividně bavilo. Klima ve třídě se proměnilo v pracovní atmosféru.*

V sedmi tématech se podařilo velmi úspěšně integrovat práci na počítačích v rámci mezipředmětových vztahů. Žáci zpracovávali data, která získali ve třídě nebo na botanických vycházkách: sestavovali grafy, tabulky, upravovali fotografie, vytvářeli PowerPointové prezentace.⁹ Ve dvou příspěvcích se dokonce přirozeně a nenásilně propojila práce v anglickém jazyce a informatice: Rekordy naší školy a Procházka kolem Vltavy. Využití PC jako komunikačního kanálu viz níže.

3.6. Ukazatel č. 6

Možnosti aktivního podílu žáků na konkrétních realizacích vedoucích k malé změně životního prostředí

Malé proměny míst za spoluúčasti dětí byly pravděpodobně jedněmi z nejkvalitnějších výstupů projektu. Zájem širší veřejnosti o ně byl velký již v průběhu projektu, prezentace se objevily v regionálních i celostátních odborných architektonických a didaktických časopisech.

---

⁹ Viz příloha č. 11

Při přípravě a promyšlení cest, jak zapojit žáky, jsme se chtěli vyhnout způsobům, které jsou formální, přinášejí jen vnější efekt. Hledali jsme takové formy, při kterých se žáci stanou plnohodnotnými aktéry, těmi, kdo ovlivní konečný výstup. Hledali jsme takovou participaci, při které dojde k hlubšímu porozumění místu, přírodním a historickým přesahům, k zajímavé spolupráci s externisty a ochotě žáků se ve prospěch proměněného místa angažovat i v delším časovém horizontu.

Inovativní formy participace jsme ověřili na sedmi tématech se sedmi ročníky základní školy v Nečíně.

Žáci 1. třídy pomohli s výběrem herního mobiliáře na vznikajícím hřišti pro nejmenší děti. Na vybavení hřiště byl k dispozici malý finanční obnos – 100 000 Kč. Bylo třeba vybrat jen takové prvky, které budou nejmenšími dětmi intenzivně využívány. Děti z 1. třídy vyjely autobusem s dětmi ze školky na dětská hřiště po okolí. Každý prvňák si vzal na starost jednoho malého svěřence, připravil si pro něj záznamový arch, provázal ho mezi herními prvky, pomáhal mu s jejich vyzkoušením a zaznamenával, jak se mu líbí. Záznamy pak posloužily při výběru prvků na hřiště. Výsledky byly překvapivé nejen pro organizátory akce, ale i pro architekty, kteří dětská hřiště navrhují. Žáci 1. třídy se pak ještě na vznikajícím hřišti podíleli dalšími zajímavými aktivitami.

Žáci 2. třídy vysazovali ovocné stromy. Stromů bylo málo a dětí hodně, tak jsme připravili akci způsobem, který zapojil všechny a navíc byl pro děti zajímavý a poučný.

Žáci dostali soubor ilustrací s rozkreslenými fázemi výsadby stromu. Ve čtyřčlenných skupinách měli správně seřadit obrázky. Poté udělali kruh a asistent jim předvedl výsadbu jednoho stromu. Děti měly za úkol pozorně sledovat jednotlivé kroky. Věděly, že pro úkol, který je před nimi, tedy vysadit stromy, jim už nikdo nedá další informaci. Po demonstraci se rozešly ke svým obrázkům a sled případně opravily. Stromy pak vysazovaly ve skupinách.

Žáci 3. a 4. třídy spolupracovali se zahradníkem na proplétání vrbových tunelů, s výtvarníkem na úpravě okraje lesa v herní prostor pro družinu, žáci 6. třídy vytvářeli společně s architekty návrh na úpravu místa u lomu jako tábořiště a řešili dlouholetý problém obce, jak zlepšit pořádek kolem lomu, žáci 7. třídy připravovali podpůrný materiál pro návrh na úpravu naučné lokality Bronzový poklad a vyhledávali kameny připomínající tvarem předměty z doby bronzové (fotografovali je a určovali jejich souřadnice).

Proměněná místa a místečka se stávala chloubou místních obyvatel a tím i chloubou dětí. Vandalismus, se kterým má obec špatné zkušenosti, se na těchto místech neprojevil. Na okraji lesa dokonce děti zavěsily vyřezávané dřevěné ptáky v takové výšce, která umožnila dospělému člověku výrobek sundat a odnést. Za půl roku se neztratil jediný ze sedmi zavěšených výrobků.

3.7. Ukazatel č. 7

Využití možnosti interakce a porovnávání výsledků práce mezi žáky zúčastněných škol

Sekce Proud je částí portálu Místo pro život, ve které mohou děti nahlédnout práci žáků jiných ročníků i dalších škol zapojených do našeho projektu partnerských škol. Větší efekt pro vzájemné porovnání, posouzení a inspiraci má nahlédnutí stejných nebo podobných témat.

V Novém Kníně žáci pěti tříd prvního stupně zpracovávali téma Místa a místečka Novoknínska. Přinášeli fotografie, kresby, informace a malé příběhy míst, která jsou jim blízká. Někdy to byly významné historické památky, jindy nenápadná místečka, kam například dítě chodí na procházku se svým psem. Podobné téma zpracovávali i žáci 3. třídy v Nečíně. Před tím, než se do svého úkolu pustili, umožnili jsme jim prostřednictvím dataprojektoru nahlédnout práci žáků z Knína. Žáci 3. třídy s velkým zájmem pročítali a prohlíželi příspěvky knínských dětí.

V ZŠ Kamýk nad Vltavou zařadila učitelka přírodopisu téma Kachny na Vltavě v 7. třídě po tři roky za sebou. Výstupy práce žáků (monitorování života kachen od podzimu do konce zimy) umístila na portál do sekce Proud. Žáci, kteří mohli nahlédnout práci žáků předcházejících ročníků, byli více motivováni a pracovali s větším zájmem.¹⁰

3.8. Ukazatel č. 8

Posun v kvalitě vztahu žáků k životnímu prostředí bezprostředního okolí školy

Při vyhodnocení tohoto kritéria se opřeme o model, na jehož základě jsme vybírali vhodné didaktické metody pro dosažení cíle projektu: prostřednictvím inovativních metod práce vést žáky k udržitelnému rozvoji.

- *Dívej se kolem sebe, pozoruj, vnímej: lidi, krajinu, živočichy, věci. Obohatí tvůj život.* Metodám a výukovým činnostem, které prohlubují vnímání, jsme v projektu věnovali velkou pozornost. Efekt měly především ty činnosti, při kterých žáci vnímali více smysly najednou. Prohloubenému vnímání pomohl hledáček fotoaparátu a atraktivní pomůcky: lupy, stereoskopické lupy, dalekohledy.

---

¹⁰ Viz příloha č. 12

- *Můžeš se dozvědět víc! Od učitele, spolužáků, příbuzných i cizích lidí, z knížek, časopisů, internetu ... Nauč se zjištěné informace srozumitelně a přehledně zaznamenat.*

Kromě klasických způsobů jsme v projektu ověřili rozšiřování vlastního obzoru o činnosti méně běžné: zprostředkovaný rozhovor (žáci napsali otázky místnímu rybáři, ten jim písemně odpověděl), inspirace výstupy práce žáků předchozích ročníků (umístěné na portálu), spolupráce se studenty vysokých škol, zpracování zjištěných dat prostřednictvím PC (tabulky, grafy).

- *Přemýšlej o tom, co jsi zjistil. Napadají tě nějaké otázky?*

V několika tématech učitelé využili při výuce metodu V-Ch-D, která je založená na kladení otázek (Co bych se chtěl o tématu dozvědět?).

- *Někdy při zkoumání tématu narazíš na problém. Nevystačí-li ti dosavadní zkušenost na jeho vyřešení, nevzdávej to. Je cesta, jak v tomto případě postupovat. Najdi ji. Pokus se hledat řešení i společně s druhými. Je to těžší, musíš se naučit, jak s nimi při společné práci vyjít, ale vyplatí se to!*

V tématu Lom Špic žáci 6. třídy hledali řešení, jak zlepšit pořádek v lomu. Řešení problému bylo učitelem záměrně vedeno tak, aby v prvním kole vznikaly návrhy, které se ukážou být mylné, neuskutečnitelné. Žáci měli nahlédnout, že nedostatečné informace vedou k nedobrým řešením. Teprve po získání hlubších informací o problému se začala vynořovat schůdná řešení. Nejprve se ale museli žáci dokázat vzdát svých původních návrhů.

- *Podívej se na téma i z jiných, dosud nepoznaných stránek. Lze zpracovat téma třeba umělecky? Pokusil se o to někdo před tebou?*

K tomuto integrovanému pohledu vede žáky naše encyklopedie, ve které jsou objekty a události podány jak formou kognitivní, tak uměleckou.

Integrovanému přístupu k tématům vedli učitelé žáky prostřednictvím 65 zrealizovaných environmentálních témat.

- *Můžeš sám nebo společně s druhými docílit nějaké změny? Může vzniknout něco, co zůstane trvale v krajině, obci nebo třeba jen na internetu? Pusť se do toho – máš myslící mozek a pracovitě ruce. Měj odvahu se angažovat.*

Konkrétní proměny míst za spoluúčasti žáků tvořily podstatnou část projektu Environmentální prvek. Více viz Ukazatel č. 6.

- *I když ses naučil obohatit myšlenkami a názory druhých, zůstává ti právo na vlastní vidění, vnímání, postoj. Poznej ho a zkus ho vyjádřit: slovem, obrazem, gestem ...*

V tématu Cesta na Dvorské se žáci dozvěděli informace o biotopu rozkládajícím se podél cesty a využívání celé lokality místními lidmi. Měli navrhnout revitalizaci území tak, aby brala v úvahu jak potřeby rostlin a živočichů, tak dětí a dospělých lidí, kteří tuto lokalitu navštěvují. Protichůdné názory a návrhy řešení nebyly vystaveny kritice, ale staly se širokým spektrem možných řešení, ze kterých se bude čerpat při hledání konečného řešení rozvoje lokality.¹¹

Při hledání vlastního postoje k tématům jsme využívali i některé metody programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení: Poslední slovo patří mně, Pětilístek.

---

¹¹ Viz příloha č. 13

4. Jak dál? Možnosti dalšího rozvoje portálu a didaktického programu

Místo pro život je program, který hledá cesty a vytváří podmínky pro větší propojení lidí s místní krajinou – přírodní i urbanizovanou. Jeho součástí je i program didaktický. Projekt Environmentální prvek byl prvním krokem k vytvoření koncepčního didaktického záměru pro venkovské školy – didaktického programu Místo pro život.

Zkušenosti získané z realizace projektu ukazují cestu dalšího rozvoje.

Návrhová část závěrečného dokumentu obsahuje 4 části: Didaktický portál, Didaktická podpora učitelům, Zapojení žáků, Partnerství. Opírá se o pozitivní zkušenosti z realizace projektu Environmentální prvek, vyhodnocuje silné a slabé stránky projektu vzhledem k možnostem dalšího rozvíjení a obohacování programu Místo pro život.

Při zpracování návrhové části jsme se opřeli o průběžné sledování a evaluaci osmi ukazatelů, zkušenosti metodického týmu s didaktickou podporou učitelům, o anketu učitelů hodnotící průběh projektu a jeho slabé a silné stránky, závěrečnou anketu zjišťující názory učitelů na efektivitu poskytnuté didaktické pomoci a Posudek didaktického portálu vypracovaný ke dni 30.12.2010 hodnotiteli RNDr. Dominikem Dvořákem¹² a Ing. Michaelou Dvořákovou.¹³

4.1. Didaktický portál

4.1.1. Pozitiva, která navrhuje při dalším rozvíjení portálu zachovat

- Portál má vyhovující základní strukturu a přehledné členění. Jako užitečná a dobře využitelná se ukázala i koncepce portálu obsahující výukový materiál pro žáky (Dětskou encyklopedii), metodický materiál pro učitele (Metodický portál), prostor pro výměnu zkušeností (Proud) a části pro širší okruh uživatelů (Odborné články, Lokální informace, Dítě a škola).
- Grafická podoba portálu je čistá, elegantní, má působivé a kvalitní úvodní fotografie prvků.
- Interaktivní část portálu, tzv. Proud, do které učitelé přispívají didaktickými příspěvky, je nastavena tak, aby ukládání zvládli i uživatelé méně zdatní v práci s počítači.

---

¹² RNDr. Dominik Dvořák, Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání UK PedF

¹³ Ing. Michaela Dvořáková, katedra občanské výchovy a filozofie, UK PedF

- Vyhovující je koncepce Dětské encyklopedie opírající se o přírodní, historické a architektonické prvky; zpracování encyklopedických hesel do čtyř úrovní obtížnosti; bohatý obrazový doprovod encyklopedických hesel; obohacení encyklopedie o poezii; začlenění velkých interaktivních ilustrací.
- Koncepce sekce Dítě a škola, která dává prostor různým názorovým proudům, představuje pestré spektrum pohledů na dané téma. Plánujeme její další rozšiřování.

4.1.2. Slabé stránky a návrh na jejich eliminaci

- Na webu přetrvává obtížná orientace při vyhledávání určitého prvku, pojmu. V blízké budoucnosti hodláme dopracovat systém vyhledávání.
- Praktické ukázky v Metodickém portálu sice dobře dokumentují použité metody v praxi, ale u většiny z nich není formulován cíl a kritéria, která indikují, že cíl byl splněn. Ukázky dětských prací nejsou analyzované, učitelé se nevyjádřili k tomu, zda žáky předem seznámili s kritérii dobře odvedené práce.

Do Metodického portálu budou průběžně zařazovány praktické ukázky, které budou demonstrovat jak použití metody v praxi, tak práci s cílem a kritérii hodnocení. Budeme vyhledávat a prezentovat takové ukázky, ve kterých budou uvedena hlediska, podle kterých lze hodnocení provést, a příklady zpětné vazby (slovního hodnocení), kterými vyučující pomáhá žákovi dále zkvalitnit výkon.

Praktickými ukázkami obohatíme i tu část metodického portálu, která se zabývá didaktickými tezemi, principy a zásadami.

4.1.3. Možnosti dalšího rozvíjení portálu v budoucnu

- rozšířit portál o další prvky – historické, architektonické a především prvky z roviny „občanské“;
- obohatit Dětskou encyklopedii o interaktivní úlohy a jednoduché interaktivní hry na bázi „flash“;
- rozpracovat strukturu Metodického portálu tak, aby si učitelé mohli vybrat metody podle různých kritérií: podle cílů školních předmětů, podle klíčových kompetencí RVP apod.

4.2. Didaktická podpora učitelům

4.2.1. Pozitivní zkušenosti, které využijeme při podpoře didaktické práce učitelů v dalších fázích rozvoje programu

- V projektu jsem vyzkoušeli a ověřili různé možnosti pomoci učitelům při zkvalitňování didaktické práce prostřednictvím podpůrného metodického týmu: konzultace, asistence při výuce, ukázkové hodiny. Tato podpora měla největší efekt, pomohla připravit učitele pro práci s novými metodami, s novou didaktickou technikou.

V budoucnu chceme klást větší důraz na konzultace témat ve fázi přípravy, a to za spoluúčasti více pedagogů. Konzultace by neměly být jednostranným kanálem od metodika směrem k učitelům, ale dialogem, při kterém dochází k výměně zkušeností, vytvoření prostoru pro spolupráci mezi učiteli, vzájemnou pomoc ...

Při konzultacích dáme význam nejen obohacení práce na tématech (cestou zpracování nových metod aktivního učení), ale budeme se snažit pomoci učitelům porozumět důležitosti a přínosu zformulování výukového cíle a kritérií hodnocení.

- Osvědčily se i praktické dílny, zvláště ty, při kterých se sešli učitelé více škol a ve kterých si učitelé sami na sobě ověřovali aplikace předložených metod. Důležité je přitom zachovat menší rozsah předkládaných informací, ponechat větší prostor pro praktické ověření a vyhodnocení efektivity metod na rozvoj kompetencí žáků.
- Pozitivní efekt na práci učitelů i konkrétní změny ve výuce mělo i vybavení škol novou didaktickou technikou a zajištění didaktických pomůcek, zvláště vhodných lokálních, odborných a beletristických textů.

4.2.2. Slabé stránky a návrh na jejich eliminaci

- Podpora didaktické práce prostřednictvím metodického týmu je finančně náročná, školy si ji v běžném provozu nemohou dovolit. Využití této formy předpokládá finanční podporu na práci učitelů i konkrétní změny ve výuce, a to alespoň po určitou dobu – než se nové metody a způsoby práce s cíli a hodnotícími kritérii stanou na školách běžnou praxí.

Je výhodné využít pro přechodné období dotace z prostředků ESF a navazujícími projekty zvýšit připravenost učitelů pro aplikaci nových metod a nových didaktických postupů.

- Přibližně polovina učitelů zapojených do projektu nemá upevněny dovednosti nezbytné pro využívání nové didaktické techniky. Dá se předpokládat, že i výhledově bude zaostávat schopnost většiny z nich ovládat technické pomůcky přicházející do škol.

Řešením by bylo zavést na školách funkci pomocného technika (úvazek na několik hodin měsíčně), který by s ovládáním nových pomůcek učitelům pomáhal.

- Rozporuplná se ukázala být v našem projektu podpora prostřednictvím seminářů a metodických příruček. Metodická část webu (Metodický portál) na ověření teprve čeká. Jeho finální podoba byla vyhotovena až v poslední fázi projektu.

Riziku, že tento materiál nebude učiteli využíván, čelíme jeho inovativním charakterem. Oproti klasickým metodickým příručkám má náš materiál bohatou nabídku praktických ukázek z konkrétních realizací ve výuce, navíc je obohacený o videozáznamy z výuky zkušenými učiteli a lektory. Budoucnost ukáže, zda takto koncipovaný materiál bude využíván a stane jedním z pomocníků didaktické práce.

Pokud začleníme semináře jako možnou podporu didaktické práce programu Místo pro život, pak jednak budeme klást větší důraz na výběr lektorů, kteří budou ochotni přiblížit se aktuální úrovni účastníků seminářů, jednak budeme promýšlet a iniciovat navazující aktivity, které podpoří přenos informací ze seminářů do praxe.

4.2.3. Nastínění koncepce podpory učitelů pro následující období

V následujícím období chceme realizovat projekt Aktivní občánek v rámci partnerství čtyř základních škol Středního Povltaví. Jeho obsahovým zaměřením jsou společenská a „občanská“ témata.

Žádost na projekt vypracovala odborná vedoucí projektu Environmentální prvek, paní Eva Zirhutová, žadatelem projektu je obec Kamýk nad Vltavou.

4.3. Zapojení žáků do programu

4.3.1. Pozitivní zkušenosti

- Výuka od lokálního ke globálnímu, od konkrétního k obecnému byla vodicí nití našeho projektu. Nastavená koncepce se nám v projektu osvědčila, tímto směrem se bude ubírat i další rozvíjení programu.
- Velmi se nám osvědčilo využívání moderní didaktické techniky. Její pomocí se zvýšila motivaci žáků při výuce přírodovědných témat a zkvalitnily se výstupy jejich práce.
- Pozitivní efekt přinesla zejména práce metodami rozvíjejícími čtenářské dovednosti a integrovaná práce s tématy.
- Pokračovat bychom chtěli i malými proměnami míst v obcích a přilehlé krajině za spoluúčasti žáků.

4.3.2. Slabé stránky

V projektu jsme se snažili iniciovat vznik a využívání Diskusního fóra pro žáky, ale ukázalo se, že bez podpory a pomoci učitelů to nepůjde. Učitele se nám pro aktivaci fóra získat nepodařilo.

4.3.3. Možnosti rozvíjení aktivního zapojení žáků do projektu

V následujícím období budeme podporovat aktivity žáků, kterými by se lokální téma otevřené v povinné výuce rozvíjelo a obohacovalo i v rámci neformálního vzdělávání ve školních družinách, popř. ve volném čase žáků.

4.4. Partnerství

4.4.1. Pozitivní zkušenosti

- Nejpozitivnější zkušeností získanou v projektu bylo zjištění, že učitelé vnímají spolupráci, partnerství a výměnu zkušeností jako přínosné pro svou práci. V navazujících aktivitách budeme tyto formy podporovat.
- K největšímu prohloubení partnerství došlo při společném řešení problémů a hledání cest během schůzek na nejvyšší úrovni (ředitelé škol, koordinátoři projektu z řad učitelů a odborní vedoucí projektu). Podpora partnerství škol zapojených do programu Místo pro život bude jednou z klíčových priorit při dalším rozvíjení programu.
- K největšímu prohloubení partnerství na nižší úrovni (mezi učiteli zapojených škol) došlo při praktických činnostech týkajících se práce s texty, materiály a pomůckami. Partnerství mezi učiteli budeme rozvíjet především formou praktických dílen a konzultací organizovaných pro více učitelů najednou. Konzultace budou vedeny formou dialogu a výměny zkušeností mezi učiteli navzájem, mezi učiteli a metodiky (lektory).

4.4.2. Slabé stránky a jejich eliminace

- Během projektu jsme nezískali pozitivní zkušenost s podporou partnerství prostřednictvím Diskusního fóra. Ověření provedeme ještě jednou v některém navazujícím projektu.
- Učitelé vyhodnotili jako přínos pro výuku výměnu zkušeností prostřednictvím ukázek práce prezentovaných v Proudě. Umístování dalších prezentací i po skončení projektu nebudou mít učitelé hrazeno. Budoucnost ukáže, kolik učitelů využije možnosti prezentovat svou práci pedagogické i širší veřejnosti. Vybraným školám budeme i nadále

poskytovat didaktickou pomoc, v některých školách budou tvorbu praktických ukázek podporovat i ředitelé.

4.4.3. Možnosti podpory partnerství

- V následujícím období chceme ověřit partnerství mezi venkovskými školami nevelké oblasti Středního Povltaví. Půjde asi o šest základních škol blízkých si velikostí, krajinným rázem svého okolí, dostupností měst a demografickým složením obyvatel obce.
- Budeme hledat a ověřovat cesty širšího partnerství mezi školami, obcemi, rodiči a veřejností prostřednictvím osobních setkání, internetového portálu a spolupráce na proměnách míst, tj. na konkrétních realizacích v obcích a krajině v okolí škol.

5. Přílohy

Příloha č. 1

http://www.mistoprozivot.cz/dokumenty/zaverecna_zprava/priloha_01.pdf

Příloha č. 2

http://www.mistoprozivot.cz/dokumenty/zaverecna_zprava/priloha_02.pdf

Příloha č. 3

http://www.mistoprozivot.cz/dokumenty/zaverecna_zprava/priloha_03.pdf

Příloha č. 4

http://www.mistoprozivot.cz/dokumenty/zaverecna_zprava/priloha_04.pdf

Příloha č. 5

http://www.mistoprozivot.cz/dokumenty/zaverecna_zprava/priloha_05.pdf

Příloha č. 6

http://www.mistoprozivot.cz/dokumenty/zaverecna_zprava/priloha_06.pdf

Příloha č. 7

http://www.mistoprozivot.cz/dokumenty/zaverecna_zprava/priloha_07.pdf

Příloha č. 8

http://www.mistoprozivot.cz/dokumenty/zaverecna_zprava/priloha_08.pdf

Příloha č. 9

http://www.mistoprozivot.cz/dokumenty/zaverecna_zprava/priloha_09.pdf

Příloha č. 10

http://www.mistoprozivot.cz/dokumenty/zaverecna_zprava/priloha_10.pdf

Příloha č. 11

http://www.mistoprozivot.cz/dokumenty/zaverecna_zprava/priloha_11.pdf

Příloha č. 12

http://www.mistoprozivot.cz/dokumenty/zaverecna_zprava/priloha_12.pdf

Příloha č. 13

http://www.mistoprozivot.cz/dokumenty/zaverecna_zprava/priloha_13.pdf

6. Autoři závěrečné zprávy

Eva Zirhutová

Mgr. Květuše Krüger